

**ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА СЛОВАЦЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ**

**ІСТОРІЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.
СЕРЕДНІ ВІКИ. ВІДРОДЖЕННЯ**

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

**ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА СЛОВАЦЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ**

**ІСТОРІЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.
СЕРЕДНІ ВІКИ. ВІДРОДЖЕННЯ**

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

УДК 821.09(4)4(076)1-90

Д-30

У навчально-методичному посібнику містяться матеріали до курсу «Історія зарубіжної література. Середні віки. Відродження» для здобувачів вищої освіти галузі знань 01 Освіта/Педагогіка спеціальності 014 Середня освіта, предметної спеціальності 014.01 Середня освіта (Українська мова і література) освітніх програм «Українська мова і література. Зарубіжна література» та «Українська мова і література. Англійська мова і література» філологічного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Укладачі: д.ф.н, професор кафедри словацької філології Бедзір Н.П.;
ст. викладач кафедри словацької філології Демчик М. І.

Рецензент:

Сенько Іван Михайлович, кандидат філологічних наук, доцент;
Маляр Любов Василівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи.

Рекомендовано до друку Науково-методичною комісією філологічного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Протокол №5 від 24.05.2022 р.

Рекомендовано до друку Вченою радою філологічного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Протокол №9 від 28.06.2023р.

ЗМІСТ

Вступ

Розділ 1. Література Середніх віків

1.1 Поняття історичного та культурного Середньовіччя

1.2 Література Раннього Середньовіччя латинською мовою

1.3 Література Раннього Середньовіччя народними мовами

1.4 Література Зрілого Середньовіччя та героїчний епос

1.5 Світська література Зрілого Середньовіччя

1.6 Література середньовічного міста

Питання для самоконтролю

Розділ 2. Література доби Відродження

2.1. Доба Відродження як новий етап у історії світової культури

2.2. Данте Аліг'єрі – найвеличніший поет італійського Передвідродження

2.3. Література італійського Відродження

2.4. Література доби Відродження у Франції, Німеччині та Нідерландах

2.5. Література англійського Відродження

2.6. Література іспанського та португальського Відродження

2.7. Питання для самоконтролю;

Розділ 3. Теми та плани практичних занять

Розділ 4. Теми самостійних робіт та рекомендації до їх виконання

Розділ 5. Комплекс питань до підсумкового контролю

Розділ 6. Художні твори, рекомендовані для прочитання

Розділ 7. Поезія Середніх віків та доби Відродження

Розділ 8. Словник термінів

Розділ 9. Список літератури

ВСТУП

Курс «Історія зарубіжної літератури» (Середні віки, доба Відродження) знайомить студентів 1-го курсу українського відділення філологічного факультету, майбутніх учителів, із розвитком літератури в Європі періоду Середньовіччя та епохи Ренесансу – від часу розпаду Римської імперії до кінця XVI століття.

При вивченні літератури Середніх віків головна увага звертається на твори, що визначають ідейну й естетичну природу середньовічної літератури і вплинули на формування жанрової системи та національної своєрідності сучасних європейських літератур. Це твори Аврелія Августина, Софронія Ієроніма, світська література латинською мовою, героїчні епоси Франції, Іспанії, Німеччини, лицарська та міська літератури, котрі сприяли розвитку літератури національними мовами.

Під час знайомства з літературою доби Відродження акцент робиться на тих творах епохи Ренесансу, які були новаторськими, резонансними (поема «Божественна комедія» Данте, «Декамерон» Боккаччо, сонети Петрарки, Ронсара, Шекспіра, утопічний роман Т.Мора, гуманістичний твір Франсуа Рабле, трагедії та комедії Шекспіра, реалістичний роман Сервантеса «Дон Кіхот» тощо) і введені до шкільної програми.

Курс розрахований на теоретичне та практичне засвоєння студентами здобутків і закономірностей розвитку словесного мистецтва Середньовіччя та доби Відродження, і виявлення його впливу на розвиток світової та української літератур.

Комплекс завдань (написання реферату, підготовка презентації, створення буктрейлера, виразне читання віршів, компаративний аналіз художніх з творів з іншими видами мистецтва, перекладацька діяльність тощо) сприяє формуванню таких компетентностей, котрі допоможуть студентам застосувати свої знання і вміння з даного курсу у фаховій діяльності.

Серед завдань до нашого курсу є написання твору-роздуму. Хочемо навести приклад роботи студентки Ігнат Христини, яка може слугувати своєрідним епіграфом до нашого методичного посібника.

У романі Ліни Костенко «Записки українського самашедшого» головний герой висловлює таку думку: «Хто тепер читає Флобера, Байрона чи Шекспіра? Кому тепер цікавий такий Ромео, – мало було у Вероні тьолок? Запав на якусь пискуху і віддав кінці. Або той Гамлет – «Бути чи не бути...?» Звичайно, бути, мать його за лапу. Замочив би того Клавдія і жив на повну, чого було кінеш знімати? Тепер час просунутих. Час рімейків, сиквелів і адаптацій. Скоро література взагалі не буде потрібна. Хто буде читати великих?»

Якою є ваша думка з цього приводу?

Наше життя надзвичайно стрімке, воно щохвилини змінюється, удосконалюється та йде в ногу із прогресом. Навіть, якщо ми часом не хочемо цього визнати, але, на жаль, це так. Кожна епоха пише про те, що її «болить та пече». Певні проблеми для нас є просто не зрозумілими, «дикими», неординарними та часом смішними, але це тільки через те, що у наш час з'явилися інші проблеми.

Сучасна молодь досить таки байдужа до творів минулого. Я ж можу говорити тільки про своє сприйняття. Для мене вони є невичерпним джерелом мудрості, розуміння життєвих проблем, символів у житті, образів та типів людей та і просто, естетичного задоволення. Я вважаю, що жодна людина не може крокувати у майбутнє, не знаючи помилок минулого. Усі образи та типи людей, яких ми бачимо, вони завжди знаходять відзеркалення у літературі.

На питання: «Хто тепер це читає? – я можу відповісти – я !» І ті, кому також не байдужою є вічна класика. Так, можливо сучасність та модернізм теж відкривають для нас нові ідеальні обличчя, удосконалюють образи, але часом, люди сьогодення забувають про мораль, про оспівування кохання, про прекрасні подорожі та мандри, стають байдужими і черствими до піднесених речей, надто сильно чіпляються до матеріального.

Кому цікавий Ромео? Певно тим, хто також має тонку натуру та вбачає у його вчинку кохання. Хіба у інших «тьолках» ми вбачаємо щастя та спокій? Ні, ми його знаходимо біля однієї людини, яку обираємо та кохаємо, такою ж була Джульєта для свого Ромео. Ба навіть більше, приклад Гамлета, який у ваганнях. Життя – це вибір, а для того, аби втриматися під час бурі на кораблі, то необхідно мати орієнтири та міцно стояти на ногах, а це ніколи не дається зопалу.

Мені надзвичайно імponує вірш самої поетеси, де вона, як на мене, дає відповідь на це запитання. Ліна Костенко – неймовірна жінка, поетеса, митець та людина. Приклад того, як можна вміло й гармонійно поєднати давно минуле у сьогоденному.

На світі можна жити без еталонів,

По-різному дивитися на світ:

Широкими очима,

З-під долоні,

Крізь пальці,

У квартиру,

З-за воріт.

Від того світ не зміниться нітрохи.

А все залежить від людських зіниць -

В широких відіб'ється вся епоха,

У звужених - збіговисько дрібниць.

Тільки від твоїх зіниць залежить, що ти споглядаєш і чи хочеш ти це сприймати. Кожен із нас сам обирає, що бачити і як вбирати у себе світ. Хтось відкидає старе і прагне до модернізації, а хтось тримає а голові вічне, голоси епох, які писали про свої образи. Той Дон Кіхот, який бачив своє життя у яскравих кольорах, помічав добро, любов, честь та велич, там, де не бачили інші, бо хотів це помічати. Роланд, який за гідність і честь своєї батьківщини, готовий був жертвувати тисячами, аби показати силу і відданість державі, не боявся смерті, хіба не гідної боргу перед красунею-Францією. Данте, який показав нам істину за межею життя та світу й, виткану ніжністю, любов до коханої Беатріче. Чи може сучасність затьмарити всю велич минулих епох? Моя відповідь: «Ні!» Читати великих будуть ті, хто не боїться подивитися назад, хто хоче крокувати вперед і ті, хто хочуть охопити безцінні знання епох та зробити своє уявлення про світ довершеним і досконалим.

РОЗДІЛ 1. Література Середніх віків.

Тема 1.1. Поняття історичного та культурного Середньовіччя.

Середні віки як культурно-історична доба. Перехід від античності до середньовіччя як світоглядна революція: від орієнтації на «природний космос» і «раціональний логос» до орієнтації на надприродного бога та ірраціональну віру. Нова художня мова середньовічної культури: перехід від мімесиса (наслідування) до фантазії (вигадки).

Середньовічна література. Етапи розвитку. Періодизація. Література Раннього Середньовіччя (V-X ст. н.е.) та література Зрілого (або Високого Середньовіччя).

Витоки середньовічної літератури та її специфіка. Біблія і початок християнської літератури Заходу. Роль християнства у виробленні художнього ідеалу Середньовіччя. Примат моральних цінностей над естетичними у Новому Завіті і християнській літературі. Символіко-алегоричний лад середньовічного художнього мислення. Жанрово-стильова система середньовічної літератури. Вплив народної сміхової культури на літературу середніх віків.

Література, започаткована в епоху Середньовіччя – це перша література, яку можна назвати європейською. Її творили вже не давні греки та римляни, а нові європейські народи, які своїм способом життя та культурою суттєво відрізнялися від античних. Сам термін **Середні віки** стали використовувати в XV столітті італійські письменники, а пізніше й історики (медієвісти), щоб позначити період від загибелі Західної Римської імперії до епохи Відродження.

Культура Середньовіччя характеризується надзвичайною складністю, поєднанням різних субкультур, таких, наприклад, як клерикальна й світська. Їх вплив на розвиток літератури постійно змінювався. У різні періоди неоднаковим було співвідношення **визначальних ознак** середньовічної культури – ставлення до античності (відкидання або використання), вплив теоцентричних ідей, характер співіснування ідеального й чуттєвого в літературі, роль та форми засвоєння народної культури.

В історії середньовічної літератури чітко виокремлюються **чотири групи явищ**: 1) художня словесність племен, що безслідно зникли (галли, готи, скіфи та ін.); 2) література Ірландії, Ісландії та ін., яка пережила лише тимчасовий розквіт; 3) література майбутніх націй – Франції, Англії, Німеччини, Іспанії; 4) література Італії, яка послідовно виросла з традицій доби пізньої античності і завершилася творчістю Данте.

З **тематичного** погляду можна виділити «літературу монастиря», «літературу родової общини», «літературу лицарського замку» і «літературу міста».

За **характером суспільних процесів** виділяють два періоди: Раннє Середньовіччя (приблизно III –IV – X ст.) і Зріле Середньовіччя (XI – XIV ст.).

Своєї кульмінації середньовічне мистецтво досягло у XII – XIII ст. У цей час його найвагомими досягненнями стала готична архітектура (собор Паризької богоматері), лицарська література, героїчний епос. Згасання середньовічної культури і її перехід у нову стадію – Ренесанс (Відродження) – проходить в Італії в XIV ст., а у решті країн Західної Європи – в XV ст. Цей перехід здійснюється через літературу середньовічного міста, яка переживає свій розквіт у XIV – XV та XVII ст..

Тема 1.2. Література Раннього Середньовіччя латинською мовою.

Клерикальна та світська література. Ідея теократії у творах «батьків церкви» Квінта Септимія Тертуліана, Софронія Ієроніма, Аврелія Августина. «Сповідь» Аврелія Августина як неперехідний за значенням зразок християнської літератури. Жанрове і тематичне розмаїття клерикальної літератури. Гімни, молитви, життя святих, «видіння». Творчість Аніція Боєція, Аврелія Кассіодора, Венанція Фортуната.

Каролінгське і Оттонівське Відродження (VIIIст. – X ст.) Розвиток культури, науки, мистецтва, світської латинської літератури за часи правління імператора Карла Великого (768 – 814 рр.). Творчість діячів Академії Карла – Петра Пізанського, Павла Діакона, Алкуїна, Ейнхарда, Теодульфа, Ангільберта. Пожвавлення світської латинської літератури при дворах німецьких імператорів Оттона I і Оттона II. Творчість поетеси-черниці Гросвіти Гандерсгеймської (бл. 935 – 1002 рр.).

Латинські хроніки як літературні пам'ятки.. «Історія готів» Йордана (VI ст.), «Історія франків» Григорія Турського (VI ст.), «Церковна історія англів» Беди Високоповажного (VIIIст.), «Історія датчан» (XII ст.).

В епоху Раннього Середньовіччя авторитет церкви був абсолютним. Вона мала великий вплив і на приватне життя людей, і на внутрішню та зовнішню політику новоутворених європейських держав і на розвиток європейської науки та культури. У зв'язку з цим особливого значення набула релігійна література, мовою якої стала **латина**, запозичена духовенством у Давнього Риму.

Латинська мова відіграла особливу роль у становленні молодих європейських культур. Завдяки латині з античності були успадковані наукові, філософські, літературні традиції. Освічені люди епохи Середньовіччя, володіючи латиною, могли читати і вивчати давньогрецькі рукописи, продовжувати і розвивати ідеї античних філософів.

В умовах відсутності писемності у варварських народів латина стала мовою міжнародного спілкування, мовою церкви включно з богослужінням, мовою державно-правових документів, листування, освіти, науки і літератури. Таким

чином, єдиною писемною мовою Раннього Середньовіччя стала мертва латинська мова.

У цей історичний період середньовічна література створена латинською мовою, стала проміжною ланкою між давньою античною літературою та новими літературами Європи.

Латинська література поділялася на **релігійну (клерикальну)** і **світську**. Література релігійного змісту активно розвивалася і була покликана зміцнювати віру прихожан, повчати і наставляти грішну паству, служити потребам церкви. Клерикальна література цього періоду широко представлена **прозою** – житіями святих і праведників, притчами, видіннями загробного світу, проповідями, повчаннями; **лірикою** – віршованими молитвами, релігійними піснями і гімнами; **драмою** – церковними обрядами, літургіями.

Світська латинська література Раннього Середньовіччя розвивалася слабо і включала до свого складу такі жанри: філософські трактати, розповіді про чудеса, історичні хроніки, в яких фіксувалися факти. Причому реальні події у хроніках могли переплітатися з фольклорними легендами та переказами. У наступні епохи сюжети історичних хронік неодноразово використовувалися багатьма авторами.

Пожвавлення світської літератури характерне для епох так званого **Каролінгського і Оттонівського Відродження (VIII – X)**, пов'язаного з виникненням перших великих європейських імперій.

Видатний представник франкської династії Каролінгів **Карл Великий** (роки правління 768 – 814) створив величезну державу, розміри якої майже дорівнювали території колишньої Західної Римської імперії. Він був коронований (у 800 р.) папою Левом III імператорською короною.

Державною мовою і мовою культури в різноплемянній імперії Карла Великого була латина. При дворі Карла з учених, найкращих учнів, сановників було створене своєрідне об'єднання вчених, поетів, любителів поезії, відоме під назвою «Академія Карла Великого». Тут читались лекції, обговорювались богословські питання, тлумачились твори різних авторів; на

диспутах змагались у вченості та дотепності, на банкетах – у вишуканих компліментарних віршах славили Карла, його походи і перемоги, його родину, придворний побут, розваги та інше. Але в цій придворній поезії іноді проявляються й зовсім інші мотиви: напади на пороки духовенства, злих правителів тощо. Деякі твори позначені справжнім ліризмом, особливо вірші, присвячені друзям, зображенню природи; в деяких помітна близькість до фольклорних джерел (наприклад, «Сперечання Весни з Зимою» Алкуїна).

Вчені-поети широко використовували класичні латинські метри, строфи, жанри, наслідували стиль античних письменників, особливо Вергілія, Пруденція. Незважаючи на звернення до античності, вчена поезія Каролінгського Відродження за духом своїм залишалась середньовічною і вузькопридворною. Ідеалом двору й академії було поєднання досконалих античних форм з «істинністю» християнського вчення. Ця поезія позбавлена значних соціальних проблем, героїки, чуттєво-здорового ставлення до життя, що характерне для античності часів її розквіту. Каролінгське Відродження не можна порівнювати і з широтою європейського Відродження XIV-XVI ст., у даному випадку можна говорити лише про певне культурне піднесення. Майже всі діячі Академії Карла Великого після себе значний історичні й художні твори. Павел Діакон був автором «Історії лангобардів», яка донині не втратила своєї цінності; Ейнхард залишив «Життєпис Карла Великого», у якому яскраво відтворив особистість Карла та життя його двору з точки зору військових походів. У книзі міститься епізод, з якого у майбутньому виросла епічна французька поема «Пісня про Роланда». Талановитими поетами були Ангільберт і Теодульф, що у своїх поемах і віршах оспівували діяння самого Карла та його сподвижників.

На загальному фоні ранньої середньовічної епохи Каролінгське Відродження залишило помітний слід: добре впорядковану школу – базу для майбутніх університетів, поліпшене латинське письмо, що сприяло збереженню і розмноженню античних рукописів. Через кілька століть, у добу Відродження, Європа знайомитиметься з античними пам'ятками здебільшого за списками, зробленими в скрипторіях за часів Карла Великого. Після його

смерті придворну «Академію» розігнали, і Аахен перестав бути культурним центром європейського значення. Латинська культура знайшла притулок у монастирях, які в IX ст. переживали піднесення.

Подібне явище можна було спостерігати у X ст. у Німеччині при дворах імператорів **Оттона I** і **Оттона II**, де також була здійснена спроба поширення творів римських класиків серед духівництва аристократії. До часів Оттонівського Відродження належить творчість Гросвіти Гандерсгеймської (935-1002) – поетеси-черниці, авторки дидактичних комедій, в яких вона намагалася відродити традиції Теренція («Авраам», «Дульціній» та ін.). Цей період також мав тимчасовий характер і завершився із смертю імператорів.

Тема 1.3. Література Раннього Середньовіччя народними мовами.

Походження епосу західноєвропейського літературного регіону. Загальні поняття про героїчний епос – архаїчний (додержавний) і про класичний (державний). Міф і казка як джерела архаїчного епосу.

***Література Ірландії.** Кельтський епос. Саги – героїчні, фантастичні, уладського циклу. «Уладський цикл» як найдревніша частина ірландського епосу. Саги про богатиря Кухуліна. «Книга Бурої корови», 1100 р.) та «Лейнстерська книга», др. пол. XII ст).*

***Література Ісландії** (давньоскандинавська література). Еддична поезія: «Старша Едда», «Молодша Едда». Боги ісландської міфології. Поезія скальдів. Творчість **Сноррі Стурлусона** (1179 – 1241). Ісландські саги.*

*Англосаксонська «**Поема про Беовульфа**» (VII – VIII ст.). Традиції та новаторство героїчного епосу. Германський народно-героїчний епос. «**Пісня про Хільдебранда**» (IX ст.).*

Коллективною пам'яттю народу був **героїчний епос**, у якому знайшли відображення його духовне життя, ідеали і цінності. Витоки західноєвропейського героїчного епосу лежать в глибині варварської епохи. Лише до VIII – IX ст. були складені перші записи епічних творів. Ранній етап епічної поезії, пов'язаний з формуванням ранньофеодальної військової поезії – кельтської, англосаксонської, германської, давньоскандинавської – дійшов до нас лише фрагментарно.

Ранній епос західноєвропейських народів виник у результаті взаємодії богатирської казки-пісні і первісного міфологічного епосу про першопредка – «культурних героїв», які вважалися родоначальниками племені.

Героїчний епос дійшов до нас у вигляді грандіозних епопей, пісень, в змішаній, віршовано-пісенній формі, і рідше – прозовій. Значну роль у розвитку матеріальної культури Західної Європи відіграли **кельти**. Основним центром кельтської цивілізації в середні віки була **Ірландія**. В Ірландії довго зберігався родовий лад і його духовна атмосфера: общинна власність на землю, влада старійшин роду, міфологічні уявлення про богів, віра в духів, які

нібито жили в камінні, рослинах, у воді. Природа сприймалася кельтами одухотвореною, сповненою таємниць і загадок.

Ірландський епос створювався в період з II по XII ст. на основі родових місцевих переказів. Спочатку охоронцями поетичних переказів були старійшини роду. Згодом до літературної творчості стали причетні **друїди** (жерці-заклиначі), а також **барди** і **філіди**. Барди – це поети, співці, музиканти. Філіди були законознавцями, вченими і радниками при княжих дворах; водночас вони були оповідачами, поетами і авторами міфологічних і героїчних сказань. Мабуть, при дворах, у середовищі філідів і зародився тип ірландської саги. Від філідів цей епічний матеріал перейшов до народних співців і став загальним надбанням, глибоко усвідомленим і з любов'ю сприйнятим ірландським народом. Епічні сказання ірландців – **скели** – деякими рисами подібні до ісландських саг, тому їх також почали називати **сагами**.

Відомо близько 280 ірландських саг, рукописи, що збереглися, належать до XI-XII ст. У сагах відбилися особливості як доби їх виникнення, так і тієї епохи, коли вони були записані. Але архаїчна основа переважає: саги відтворюють побут, вірування і уявлення ще язичницької Ірландії. Якщо героїчний епос багатьох народів був переважно віршований, то ірландські саги з самого початку склалися прозою.

Саги дуже різноманітні за змістом. В героїчних сагах основна увага зосереджена на зображенні військової доблесті героя, в ній розповідається про битви, походи, змагання. Досить багато місця в них займає фантастика. Герої цих саг частіше спілкуються з фантастичними істотами.

Ірландський епос насичений міфологією. У сагах знаходимо образи старих міфологічних богів (світла, ремесла, мудрості тощо), але частіше – напівбогів, це **сіди**. Значне місце в фантастичних сагах займає тема мореплавства, яка відкриває простір для художнього домислу та уяви. В ірландських сагах, на відміну від інших європейських ранніх епосів, чимало уваги приділяється жінці та любовним почуттям. Тема кохання в них часто поєднується з

трагічною ситуацією, в яку потрапляють герої. В них ми знаходимо корені уславленого в майбутньому сюжету про Трістана та Ізольду.

Найдавнішими сагами ірландського епосу є саги **уладського** циклу, що виникли на півночі Ірландії при дворі уладських королів в ті часи, коли Улад був однією з найбільших і наймогутніших частин Ірландії.

Збереглося більше ста текстів. Спочатку головним героєм творів був король уладів **Конхобар**, згодом основна увага переноситься на його племінника – молодого, непереможного богатиря **Кухуліна**. Хроніки відносять життя Конхобара і Кухуліна до початку нашої ери. Таким чином, частково ці саги історично достовірні.

Кожна із саг циклу є завершеним твором, і водночас вони становлять єдність, розгортаючи на фоні родового побуту фантастично-яскраву і життєво складну долю Кухуліна. Він – син бога світла й ремесла Луга та сестри короля уладів Конхобара. В семирічному віці, одержавши зброю, Кухулін став непереможним воїном. Краса і відвага юнака так хвилювали серця дівчат і жінок, що «мужі Ірландії вирішили якнайшвидше одружити його». Батько красуні Емер («Сватання Емер»), не бажаючи розлучатися з дочкою, поставив перед женихом важкі умови. Виконуючи їх, Кухулін побував у Шотландії, у королеви Скатах, де оволодівав секретами військового мистецтва. Тут він переміг богатирку Айфе, вона народила йому сина. У майбутньому Кухулін вб'є його на поєдинку – батько і син при зустрічі не пізнають один.

Значне місце у поетичній біографії Кухуліна займає сага «Хвороба Кухуліна», в якій розповідається про любов Кухуліна до фантастичної істоти – сіди Фанд. Сага відзначається тонким психологізмом; в ній передані суперечливі почуття, що мучать Кухуліна – подружня вірність і пристрасне кохання до чарівної Фанд.

Тематична єдність цього великого циклу зумовлена й тим, що всі саги пройнято ідеєю захисту рідного краю, вірою в те, що народ здатний витримати всілякі випробування. Кухулін героїзований передусім як захисник племені від ворожих йому сил. У його образі втілений героїчний та етичний

ідеал усієї стародавньої Ірландії. Народному герою властиві незламна міць, військова доблесть, почуття високого патріотизму; він вірний слову, друзям, законам гостинності, чуйний до чужої біди.

Героїзація та ідеалізація образу Кухуліна досягається прийомами **архаїчного епосу** (фантастична гіперболізація, казково-міфологічні риси тощо). Кухулін зображений як людина, яку сама природа виділила серед інших: сім зіниць було в королівських очах його, по сім пальців на кожній руці та нозі.

Важливою частиною ірландського епосу є **цикл Фінна**, який складається з саг, створених у племені феніїв. Саги цього циклу мають ускладнений сюжет, в якому тісно сплелися героїка і фантастика. Головним героєм їх є король Фіни, у нього був син Ойсин (Оссіан), який складав пісні.

Найдавніші відомості про **давньоскандинавські** племена відомі з пам'яток, які збереглися переважно в Ісландії. Свого часу скандинавські народи не увійшли в орбіту античної цивілізації і великого переселення народів. На території сучасних Швеції, Норвегії, Данії впродовж першого тисячоліття зберігався общинно-родовий лад, існувала велика патріархальна сім'я. Вождів племені – конунгів – обирали з племенної знаті. На рубежі VIII – IX ст. відбувається масова експансія скандинавів, що отримала назву епоха вікінгів (спочатку – морський набіг, потім – воїн-моряк). Вважають, що епоха вікінгів збігається з періодом розквіту культури Скандинавії.

Основним джерелом давньогерманської міфології є **Едда** – книга міфів та легенд про походження та еволюцію світу. Едда – назва двох різних, хоч і пов'язаних між собою творів, пам'яток літератури у народів Ісландії, Данії, Норвегії, Швеції. **Старша Едда** – збірка міфологічних і героїчних пісень VII – XIII ст. **Молодша Едда** – своєрідний підручник теорії поезії давньоісландських поетів-співців скальдів. Впорядкована 1222–1223 рр. ісландським істориком Сноррі Стурлусоном. В західноєвропейській історіографії їх відповідно називають «Поетичною» та «Прозовою».

За міфами, до правління богів існували надприродні істоти –гігантські велетні; боги вбили одного з них (велетня Іміра), а з його тіла створили землю і небо. Згодом вони створили людей з дерев: чоловіка – з ясеня, жінку – з вільхи. Боги (аси) поселилися в небесному Житлі Асгарді (аналог давньогрецького Олімпу), де насолоджувалися бенкетами та іграми. В міфах йдеться про тривалу боротьбу асів з велетнями, які напали на них, а також з богами іншого походження – ванами. У скандинавській міфології діють й інші дві сили, породжені давніми велетнями: з одного боку – вовк-чудовисько Фенрір, повелитель вогняного світу Суртр, похмура богиня смерті Хель, страшний пес, який стереже вхід в її підземне царство, Гармр, велетенський дракон Фафнір, чорні карлики Альфи, народжені від черв'яків, які руйнували тіло убитого Іміра. З іншого – боги та герої, які ведуть безперервну боротьбу із злими силами. Серед героїв особливо відзначається Сігурд (Зігфрід) подібний до Геракла.

У «Старшій Едді» відображені відносини та світосприйняття скандинавів доби розкладу родового ладу. Світ богів нагадує патріархальний рід з рисами групового шлюбу і матріархату. Язичницькі боги – це ідеалізовані люди. Вони народжуються і вмирають, не позбавлені людських пристрастей і вад, але показані більш могутніми, спритними, знайомими з магією.

Родоначальником богів і людей, творцем землі є верховний бог Одін (Водан – у західних германців). Він – бог мудрості, покровитель поетів і сам поет. Дочки Одіна, войовничі діви-валькірії, відносять полеглих героїв до Валгалли («чертог мертвих»). Дружина Одіна – богиня Фрігг – вважалася покровителькою шлюбів, втіленням родючості, богинею кохання.

Великою пошаною в скандинавів користувався бог блискавки і грому рудобородий Тор. Озброєний кам'яним молотом, дуже сильний, добрий, але запальний Тор завжди готовий вступити у двобій зі злом. Тор захищає від чар, хвороб, біди. В епоху вікінгів його вважали також богом родючості.

Втіленням руйнівних сил, чвар у скандинавській міфології був Локі. Локі розумний, але злий жартівник. Він підступно занастив світлого бога Бальдра, що стало передвістям загибелі богів.

Героїчні пісні «Едди» виникали в різні часи. Декілька пісень можуть бути прикладами героїчної пісні ще часів великого переселення («Стара пісня про Сігурда», «Стара пісня про Атлі»).

Поряд з ними існують нові, вже скандинавської форми пісні, але різного ступеня давності, й тому в них проявився різний світогляд. В найдавніших піснях відбито пережитки матріархату, коли кровні зв'язки панували над іншими зв'язками. Так, Гудрун («Друга пісня про Гудрун») вбиває своїх синів і чоловіка Атлі – це помста за вбивство чоловіком її братів.

У пізніших текстах Едди значимою стає тема кохання. Їй присвячений ісландський сюжет про зустріч Брюнхільди і Сігурда, про почуття, що спалахнуло між ними («Уривок з пісні Сігурда»). Цей ісландський варіант психологічно пояснює ненависть Брюнхільди до Сігурда і бажання йому смерті, за те що він, не бажаючи цього, зрадив її і одружився з Гудрун.

Характерно, що в еддичній поезії жінка виступає нарівні з чоловіком, не поступаючись йому ні в мужності, ні в рішучості. Саме її характер і вчинки найчастіше зумовлюють весь хід подій, особливо в здійсненні помсти, яка вважалась вищим обов'язком людини. Головна тема героїчних пісень – мужність людини перед лицем невблаганної долі. Герой знає, що чекає його, але, не вагаючись, йде на зустріч неминучості. За тогочасним уявленням, найвище благо – це слава про подвиги і честь, тільки вони залишаються у пам'яті людей.

Едда також подає загальний образ скандинавського Олімпу, населеного богами та богинями. Вони б'ються з велетнями, лаються між собою, порушують обіцянки, обманюють. Відрізняються один від одного фізично і характерами. Вони – персонажі драми, яка починається зі створення світу, народженого в тумані з льоду і вогню, що безперервно рухається до катаклізму, хаосу, де загинуть і боги, і люди.

Особливе місце відведено дереву, якому поклоняються в священних дібровах. Ідея Всесвіту в міфології германських народів, як і в міфології шумерів, втілена в дереві фантастичних розмірів і незвичайних властивостей. Цим деревом є священний ясен Іггдрасіль. Під його віттям розташований весь світ, його вершина підтримує світ, а коріння, заглиблене в землю, сягає підземного царства.

Трактат «**Молодша Едда**» складається з чотирьох частин: «Пролог», «Видіння Гюльві», «Мова поезії», «Перелік розмірів», які різняться за змістом і за формою. Найбільш монолітною за змістом є «Видіння Гюльви», в якій представлено художньо опрацьований огляд язичницьких міфів і різні відомості про богів. Розділ «Мова поезії» містить перекази міфологічних сюжетів та героїчні оповіді, зокрема сказання про Ніфлунгів (Нібелунгів). Тексти міфів і оповідей потрібні автору для пояснення походження кеннінгів і хейті. Остання частина – «Перелік розмірів» – присвячена метриці, тобто опису розмірів і строф, а також стилістичних прийомів, які виробилися скальдами впродовж століть.

В Норвегії та Ісландії протягом XI – XIII ст. дуже популярною була поезія скальдів. **Скальди**, дружинні співці та придворні поети, користувались великим авторитетом. Збереглося біля 350 імен скальдів.

Поезія скальдів була актуальною, зверненою до сучасників. Ісландські скальди прославились як неперевершені майстри складання похвальних пісень – панегіриків, які називались драпами (дослівно – «бойова пісня»). Складали вони також і лайливі пісні про ворогів та недругів. Цих пісень боялися; вірили, що погане слово могло накликати біду. Подяка, визнання, а головне – матеріальна нагорода приймалися скальдами як належне.

Складання пісень скальдами є усвідомленою творчістю, звідси – пафос самоусвідомлення її творців і навіть почуття переваги над іншими. Вважалось, що поетичний дар – це «дар Одіна». Разом з тим поетична творчість сприймалась як ремесло, як уміння щось добре робити.

Поезія скальдів відзначається складністю метричної форми і вишуканістю поетичної мови. Скальди створили складну систему поетичних синонімів – так звані хейті, і метафоричних, умовних поетичних перифраз – кеннінгів, якими замінювались найбільш вживані у віршах поняття: замість слова сонце вживалось його хеті – коло, світило тощо. Пишними та красномовними були кеннінги: замість слова воїн вживали махач меча, дерево битви, куш шолому.

У період розквіту поезії скальдів у ній відбилися свободолюбство та героїка епохи вікінгів. Це барвистий світ кораблів, що мчать під червоними вітрилами назустріч славі та багатству; світ конунгів, котрі щедро обдаровують скальдів, дружину. Часто тут прославляють бога Одіна, покровителя поетів. Є тут же місце і для воронів, вовків, вічних супутників смерті.

Видатним скальдом був **Егіль Скалагримссон (X ст.)** – знатний, свавільний та охочий до багатства вікінг. Його бурхливе життя, типове для епохи вікінгів, описане в родовій «Сазі про Егіля».

Видатним ісландським поетом, ученим і політичним діячем був **Сноррі Стурлусон (1178-1241)**. Виходець зі знатного роду, він був втягнутий у політичну боротьбу між родовою ісландською знаттю і норвезьким королем Хаконом, Сноррі був убитий за наказом короля.

Вірші поета не збереглися, своєю славою він зобов'язаний знаменитій «Хеймскрінглі» («Земне коло») – сазі про норвезьких королів і «Молодшій Едді», яка за задумом автора, повинна була стати посібником для молодих поетів і відродити мистецтво скальдів.

Ісландці створили також багату прозаїчну літературу, так звані **саги** (ісланд. saga – те, про що розповідають). Складались саги з X по XIV ст., запис та письмова обробка їх почались з другої половини XII ст.

Початок письмовій обробці саг поклали ісландські клірики творці історичних праць. Серед них особливе місце займають «Книга про ісландців» (близько 1130) **Арі Торгільссона**, яка являє собою коротку історію Ісландії, та

«Книга про заняття землі» (початок XIII ст.), яка включала список перших переселенців та запис про важливі події з життя кожного роду.

Ісландські саги надзвичайно різноманітні за змістом. Багато саг історико-побутового змісту, в них розповідається про подорожі у різні країни. Так, «Сага про Ейрика Рудого» містить цікаві відомості про відкриття Гренландії та Північної Америки. В деяких сагах говориться про походи вікінгів у Стародавню Русь, яку скандинави називали Гардарікою – країною міст і казкових багатств, дивовижних звірів. З історією норвезького королівства нас знайомлять «королівські саги».

Найзнаменитіша з них, «Хеймскрингла» («Коло земне»), створена Сноррі Стурлусоном на основі усних переказів та письмових історичних джерел.

Найбільш самобутніми і цінними у пізнавальному відношенні є родові саги, або їх ще називають «саги про ісландців» (їх близько 60). У них відображено побут, вірування, суспільні відносини скандинавів епохи вікінгів. Родові саги виникли з усних переказів про перших переселенців та родових сімейних переказів, які передавались з покоління в покоління. З них поступово складалась історія роду з розгорнутою біографією одного чи кількох її представників. Родові саги охоплюють значний фактичний матеріал і велику кількість персонажів.

Сагам властиві: об'єктивність, тверезе, безхитрісне викладення фактів; стрімкий хід розповіді; лаконічність; народно-поетична основа.

«Беовульф» (VI-VIII ст.) – англосаксонська епічна поема, давня пам'ятка північноєвропейських народів. Її текст був створений, на думку багатьох дослідників, на початку VIII ст., коли англосакси вже переживали процес зародження феодальних відносин. Збереглася поема в єдиному списку XI ст. Авторство поеми спірне, як і місце її виникнення. Але все ж сюжет і поетична форма дають підставу вважати її пам'яткою англосаксонської словесності. Достеменно невідомо, чи поему створив народний співець. Поемі притаманна

однак епічна архаїзація, дійсність зображена у ній зі специфічної точки зору: світ «Беовульфа» – це світ королів і дружинників, світ бенкетів, битв і поєдинків.

Поема містить 3182 рядки, написана вона алітераційним віршем і названа на честь головного героя. «Беовульф» означає буквально «бджолинний вовк», що є інакомовним означенням тотемного звіра, ведмедя. Головний герой – хоробрий воїн, племінник короля геатів (чи гаутів) з південних областей Скандинавії.

Головний зміст твору складають оповіді про перемогу Беовульфа над страхітливими чудовиськами – Гренделем, його матір'ю та драконом. Щодо самого головного героя твору, Беовульфа, то одні дослідники вважають, що це збірний образ ідеального правителя і воїна. А дехто вважає, що Беовульф був реальною історичною особою і брав участь у VI ст. у боротьбі. Єдиним історично фактом, що відомо про головного героя було те, що він був племінником і спадкоємцем Хігелака.

Характерна ознака поеми «Беовульф» – наявність у ній низки фольклорних мотивів. Велетні, з якими б'ється Беовульф, нагадують велетнів скандинавської міфології, і двобій з драконом – поширена тема в казках і міфах, зокрема, і північних. Вже юнаком Беовульф мав силу тридцяти чоловіків, але був ледачим і не відзначався особливими доблестями, – такі мотиви суголосні з іншими творами усної словесності. Прихід героя з власної волі на допомогу потерпілим, випробування доблесті героя, вручення йому магичної зброї, порушення героєм заборони, помічник у герці героя з ворогом, три битви героя – все це елементи чарівної казки. Епопея зберігає багато слідів своєї передісторії, вона закорінена у народній творчості. Але трагічний фінал – загибель Беовульфа, так само як й історичне тло, на якому розгортаються його фантастичні подвиги, відрізняють поему від казки, а це вже ознаки героїчного епосу.

Пісня про Хільдебранда – найдавніша пам'ятка германської літератури, давньогерманський героїчний епос. Створена у IX столітті, вона належить до раннього середньовіччя та має віршований текст. До нас дійшов лише уривок,

в котрому розповідається про битву двох військ, на чолі котрих стоять батько Хільдебранд і син Хадубранд. У стародавній пам'ятці континентальних германців використано поширений у давні часи мотив двобою батька і сина. Хільдебрант повертається на батьківщину, де він залишив дружину з маленьким сином, після тридцятирічної відсутності. На кордоні він зустрічається з воїном і за воїнським ритуалом вони обмінюються запитаннями та беруться до зброї. На цьому текст уривається.

Поетика ранніх зразків героїчного епосу має багато спільних рис із поетикою чарівною казки: героїка поєднується з фантастикою, значну роль відіграють міфологічні, казкові образи та ситуації, герої наділяються чаклунською силою, вони спілкуються з богами, духами. Ворожі сили представлені образами чудовиськ, людоджерів, драконів. У процесі розвитку героїчного епосу поступово послабляється зв'язок із фольклором, посилюється роль історичних фактів переказів, легенд. Хоча переосмислення історії залишається характерною рисою героїчного епосу.

Тема 1.4. Література Зрілого Середньовіччя та героїчний епос.

Хронологічні межі Зрілого Середньовіччя (XI-XIV ст.). Основні суспільно-політичні події цього періоду (утвердження феодального способу виробництва, хрестові походи, виникнення і розвиток університетів і т.д.) . Взаємопроникнення серйозного (трагічного) і смішного (комічного) як характеристика народного світогляду цієї доби. Літературні жанри зрілого середньовіччя.

Усна народна творчість та героїчний епос. Переробка стародавніх легенд. Формування національної свідомості. Роль жонглерів, хугларів, шпільманів та пізніших переписувачів у циклізації, обробці та поширенні героїчних поем.

Французький героїчний епос: «Пісня про Роланда» (1100 р.). Історична основа, особливості епічної та художньої мови «Пісні».

Іспанський героїчний епос: «Пісня про мого Сіда» (1140 р.). Народність поеми. Епічний герой: національне і загальнолюдське в його образі.

Німецький героїчний епос: «Пісня про Нібелунгів» (1200 р.). Народність поеми. Моральні проблеми і характер їх вирішення. Подальша доля поем у мистецтві.

Наприкінці XI століття у країнах Західної Європи вже були утворені феодальні держави зі своєю ієрархією, із привілейованим прошарком знаті, із більш досконалою, різноманітною за жанрами і змістом літературою.

У добу зрілого Середньовіччя значно розвинувся класичний героїчний епос, який розповідав про славні події і національних звитяжців. Класичний епос перш за все підкреслював національність свого героя, звертав увагу на захист ним рідної землі, міфологізував реальних осіб, ідеалізував лицарські якості свого богатиря, надавав ваги його гідному противникові, детально описував зброю і обладунки, давав свою оцінку подіям і особам. На відміну від архаїчного епосу, **героїчний епос** чітко підкреслював патріотизм, опоетизовував не вигадані битви з чудовиськами, а реальні події і реальних героїв, які протистоять іноземним завойовникам.

У давній Франції старофранцузькі героїчні поеми виконували **жонглери** – завсідники ярмарків, королівських бенкетів, майданів, людних місць тощо, які могли виконувати твір навіть кілька днів підряд, якщо він був великий за обсягом. До XII століття епічні твори виконувались із пам'яті, вони створювалися кількома поколіннями авторів. Французький епос переважно торкався таких тем, як захист батьківщини від ворогів, служба королю і міжособні війни між можновладцями. Як правило, у творах ішлося про короля Карла Великого (королівський цикл), де король поставав як ідеальний володар, мудрий і справедливий, який стоїть на сторожі свободи, держави і справедливості. До цього циклу належить найвідоміший твір **«Пісня про Роланда»**.

В основу поеми лягли реальні події, пов'язані із невдалим походом Карла Великого в Іспанію, під час якого король, здобувши низку перемог, змушений був відступити перед рішучою відсіччю маврів, втративши свого небожа графа Роланда. У творі події викладаються дещо по-іншому. Центральними подіями твору стають: війна Карла Великого із маврами; намагання короля маврів Марсілія хитрощами зберегти свою державу і обманути Карла; вороже ставлення графа Ганелона до свого пасинка лицаря Роланда і дії Ганелона, спрямовані на помсту Роландові; загибель ар'єгарду (загін війська, що йде позаду, останнім) Роланда і його самого.

У поемі протиставляються два аспекти, втіленням яких є ідеальний лицар Роланд, який віддав життя за честь і славу рідної Франції, за Бога і короля, і його антипод Ганелон – лицар, але і зрадник, інтриган, який, зневаживши інтереси батьківщини і короля, вирішив вдатись до особистої помсти Роландові, влаштувавши королівському війську пастку, змовившись із ворогами. В образі Роланда розкривається ідея патріотизму і відданості батьківщині, бо найнебезпечніше завдання (прикривати відступ армії короля) Роланд сприймає як почесне доручення в інтересах своєї країни. Духовна краса, звитяга Роланда розкривається у сцені його прощання із товаришами, своїм мечем, у його словах про долю Франції.

«Пісня про Роланда» містить цінну інформацію про етичні звичаї про дворі короля, про ставлення християнських воїнів до нехристиянського світу, про озброєння лицаря XI–XII століть, про уявлення давніх французів про жіночу вірність коханому лицарю тощо.

Приблизно в II–IV століттях Іспанія була християнізована після панування там римлян. На початку VIII століття вона зазнала вторгнення африканських маврів і арабів, яким вдалося захопити майже всю територію за винятком гірського королівства на півночі (Астурія), яке мужньо протистояло завойовникам. Із XI ст. у цій визвольній боротьбі значну роль відіграла нова іспанська держава Кастилія. Відвоювання іспанцями своєї власної території називалося **реконкістою**, особливо успішною вона була в XI–XIII століттях.

Серед збережених пам'яток героїчного епосу найвідомішою є **«Пісня про Сіда»** («Пісня про мого Сіда») та її продовження «Родриго». Головним персонажем іспанського героїчного епосу є Сід – реальна історична особа на ім'я Родриго Діас де Бівар, якого маври називали Сідом, що арабською мовою перекладається як «пан». Цей хоробрий іспанець керував військами короля Кастилії і мав величезну повагу серед друзів і навіть ворогів. У добу реконквісти він звільнив значну частину Іспанії, зокрема Валенсію, вирізнявся з-поміж сучасників мудрістю, державницьким ставленням до подій, суворим характером, величезним авторитетом.

«Пісня про Сіда» була створена у XII столітті, ймовірно в Кастилії, яка тоді вважалася центром народної поетичної творчості. У «Пісні про Сіда» подано не лише героїчний фон подій, а й розповідається про побут і особисте життя, при чому переважає оптимістичне сприйняття, перемога справедливості і героїзму над підлістю і безчестям. У творі немає характерної для героїчного епосу гіперболізації, фантастичних епізодів, у ньому відсутній мотив національно-релігійної нетерпимості чи фанатизму. Герой епосу Сід був шляхетний і милосердний до ворогів, адже війна для нього – спосіб захистити свою честь, свободу і повернути ласку короля. Крім цього, він справедливий і турботливий батько, який не пробачить зневаги своїх дітей. З часом «Пісня про Сіда»

завоювала неабиякий успіх серед поетів-поціновувачів, які ставили її на один рівень із творами Гомера, а драматург Корнель написав за її мотивами знамениту трагедію «Сід».

Героїчний німецький епос постав у XII–XIII ст. і не мав таких виразно національних рис, як французький та іспанський. Його герої не були яскравими захисниками рідної землі, а подвиги їхні здебільшого полягали у відстоюванні родових інтересів та особистих амбіцій. Основним персонажем племінних епічних німецьких пісень був Етцель (Аттіла) – вождь гуннів, який здійснював завойовницькі походи проти інших народів. На основі героїчних пісень згодом розвинулась епічна поема, яку використовували шпільмани (у середньовічній Німеччині блазні, мандрівні співці-музиканти).

Найвизначнішою пам'яткою німецького середньовічного епосу є **«Пісня про Нібелунгів»**, створення якої датоване початком XIII ст., а поява у друкованому вигляді – серединою XVIII ст., добою Просвітництва. «Пісня про Нібелунгів» не має високого патріотичного пафосу «Пісні про Роланда», не має почуття національної єдності «Пісні про Сіда». Головна тема у ній – помста, кривава ворожнеча між родичами, жадова багатства. Науковці пояснюють відсутність патріотичних чи визвольних мотивів тим, що в основі твору лежать пісні, які виникли ще в далекому архаїчному періоді, а не в епоху усталеної державності.

«Пісня про Нібелунгів» набула великої популярності у романтиків. До цієї теми звертається Г. Ібсен. Р. Вагнер створив цикл опер «Перстень Нібелунгів»

Тема 1.5. Світська література Зрілого Середньовіччя.

Світська література латинською мовою. Творчість вагантів (голіардів) XII – XIII ст. Вплив народної сміхової культури, античної традиції та релігійної лірики на поезію вагантів.

Лицарська (куртуазна) література. Кодекс придворно-лицарської моралі та куртуазні естетичні норми. Культ «Прекрасної Дами». Тип мандрівного лицаря. Куртуазна лірика. Лірика трубадурів і труверів (Джауфре Рюдель, Бернарт де Вентадорн, Бертран де Борн). Міннезанг (творчість фон дер Фогельвейде, Рейнмар фон Хагенау та ін.).

Ранні форми рицарського роману (Античний цикл, романи про Олександра Македонського, про Трою, про Енея, про Фіви). Рицарські романи бретонського циклу («Романи про короля Артура», «Романи про святий Грааль»). Роман «Трістан та Ізольда» в реконструкції Жана Бедьє. Німецький рицарський роман. «Парцифаль» Вольфрама фон Ешенбаха. Візантійський цикл. «Флуар і Бланшефлор», «Окассен і Ніколет». Рецепції роману про Трістана та Ізольду у світовій та українській літературах.

Популярною в Європі у XII – XIII ст. була поезія вагантів (голіардів) – мандрівних музикантів, нерідко священиків, які не мали своїх парафій з різних причин і заробляли на шматок хліба складанням віршів і пісень (в Україні були мандрівні дяки). Вони не відзначались суворим утриманням від світських розваг і часто були завсідниками в тавернах. Відомою є збірка «Кембріджські пісні» (поч. XI ст.), зібрання лірики «Буранські пісні» (XIII ст.), які свідчили про те, що, як наголошують науковці, похмуре Середньовіччя вмiло не лише молитись, а й радіти життю і веселитись не лише рідними мовами, а й вченою латиною. Ця поезія спиралася на античну традицію і на народну творчість, мала найрізноманітнішу тематику: свобода, земні радощі, плотські втіхи, мотиви самотності та безпритульності, неприхильної долі. У ліриці вагантів домінувала любовна тема і викривальна сатира, часом траплялись численні пародії на біблійні сюжети. Вагантів переслідувала церква, тому їхня творчість наприкінці XIII ст. занепала.

В XI – XIV ст. у Європі розвивається література, яка пов'язана з утвердженням особливого стану всередині клас феодалів, тобто лицарства. Формується особливий лицарський кодекс, згідно якого лицар поряд з відважністю і доблестю повинен володіти вишуканими манерами, бути освіченим, щедрим, великодушним, бути привабливим у товаристві, вміти тонко й ніжно відчувати. Він зобов'язаний воювати з «невірними», віддано служити своєму сюзерен і Чарівній Дамі, захищати немічних і старих. Усі ці риси об'єднувало поняття «куртуазність» – придворна шляхетність.

Становлення куртуазної літератури в європейських країнах відбувалося наприкінці XI – початку XII століть у середовищі феодалного дворянства, при дворах знатних сеньйорів. Її репрезентовано лірикою трубадурів, труверів, мінезингерів, а також лицарськими романом. Батьківщиною куртуазної літератури був Прованс (південь Франції), найбільш розвинутий у економічному та культурному відношенні регіон країни, а першими ліриками – трубадури (провансальські співці – XIII століть).

Провансальські поет – трубадури (від пров. Тробар – складати, знаходити, вигадувати, відкривати, імпровізувати) займали різне суспільне становище. До нас дійшло понад 500 імен, серед них і 30 жінок, тут зустрічаються імена королів, знатних феодалів, хоча здебільшого – це лицарі, міністеріали, а також городяни, клірики, які тісно пов'язані з феодалними дворами.

У відповідності до змісту своєї поезії трубадури виробляли нові жанрові форми. Найбільш поширеною з них була **кансона** – вірш на тему кохання. Видатним трубадуром, визнаним майстром кансони був Бернарт де Вентадор. Виходець з низів, він у своїх напрочуд щирих й сповнених глибокого почуття віршах оспівував «високе кохання до знатної дами, недоступної і чарівної. Кансони писав також Джауфре Родель (бл. 1140 – 1170), співець «кохання здалеку».

Широкого поширення набули також **альби** – ранкові пісні. У них зображується потаємне побачення закоханих, яких на світанні попереджає

про небезпеку приятель, який стоїть на варті. Своїми альбами уславився Гіраут де Борнейль (1170 – 1210).

Суперечка двох поетів на літературні, моральні та інші теми складає зміст **тенсоні**. Політичні й моральні теми розроблялися у **сирвенті**, характерні зразки якої належать Бертрану де Борну (бл.1135 – бл.1210).

Провансальська поезія досягла вищого розвитку, але її розквіт був не тривалий. На початку XIII ст., скористувавшись закликком папи римського викоринити так звану «альбігойську ересь», північно-французькі феодали напали на Прованс. У двадцятилітній кровопролитній війні була майже повністю знищена його чудова культура. Багато трубадурів загинуло, інші втекли до Італії, Іспанії, поширюючи там своє мистецтво.

Велике значення провансальської лірики полягало у тому, що вона відкрила для європейської поезії складний світ людських почуттів, ввела риму. Через школу трубадурів значною мірою пройшли усі поети Відродження.

У Північній Франції лицарська поезія виникла пізніше, у другій половині XII ст. і розвивалася під впливом провансальської. Французькі поети-трувери (трувер – знаходити, вишукувати, запозичувати) створили свої оригінальні жанри, серед яких виділяються «ткацькі пісні», «травневі пісні», пісні про хрестові походи та ін. До найбільш відомих труверів належать Канон де Бетюн(бл. 1150 – до 1224), Тібо, граф Шампанський (1201 – 1253).

Куртуазна поезія у Німеччині отримала розвиток у XII – XIII ст. Як і провансальська, у своїх витоках вона відходить до народної творчості. Німецькі поети – лицарі-міннезингери (букв. «співці кохання») оспівували любов, радості життя, природу. З них можна виділити Фрідріха фон Хаузена (бл. 1150-1190), Рейнмара фон Хагенау(бл.1160 – бл.1207), Генріха фон Морунгена (писав 1200 – 1222), Тангейзера (друга половина XIII ст.). Талановитим поетом середньовіччя був Вальтер фон дер Фогельвейде (бл.1170-бл.1230). Він демократизував німецьку поезію, наблизивши її мову до народної. Його вважають першим національним німецьким поетом.

У процесі розвитку куртуазної літератури значно збагачується тематика, метрика й строфіка вірша. Творчість трубадурів сприяла формуванню солодкого нового стилю в Італії. Поетичний досвід трубадурів використали поети пізніших часів – Данте, Петрарка, Боккаччо, Ронсар, Гейне, Рембо.

Лицарський роман становить вершину середньовічної оповідної літератури. Його також називають «куртуазним романом». Він знаменує початок усвідомленої художньої вигадки та індивідуальної творчості. **Характерними рисами** лицарського роману можна назвати наступні: наявність любовної тематики; велика кількість авантур (пригод) і прагнення лицаря прославитися (герой іде на подвиг заради власних інтересів); наявність фантастики (фантастичні герої, фантастичні елементи сюжету, гіперболізація); зміщення акценту на внутрішній світ діючої особи, а це крок до індивідуалізації героя.

В літературі виділяють **три цикли** лицарського роману: античний; бретонський; східно-візантійський.

Романи **античного** циклу базуються на сюжетах з античної міфології, літератури, історії (в сюжеті і ідея любові і ідея пригод). Основними пам'ятками раннього періоду є «Роман про Олександра», «Роман про Фіви», «Роман про Трою», а також «Роман про Енея». В кожному з цих творів зроблена спроба пристосувати античний матеріал до духу феодальної епохи і куртуазних смаків, що формувалися. Герої і персонажі стародавніх часів у лицарському епосі переносились у феодальне оточення і виступали вже в ролі зразкових лицарів.

Бретонський цикл романів є найчисельнішим. Його джерелом був кельтський фольклор. В свою чергу, бретонський лицарський роман ділиться на:

- бретонські ле (короткі віршовані оповідання – перші обробки кельтських оповідань);
- романи про Трістана та Ізольду;
- романи круглого столу (романи про лицарів короля Артура);
- романи про Святий Грааль.

Бретонські ле – це невеличкі віршовані новели любовного змісту (від 200 до 1000 рядків). Характерними рисами ле є лаконізм та фантастика. На першому плані у них завжди гостро конфліктна ситуація – нещасливе або трагічне кохання. За основу бретонських ле брались кельтські сюжети з їх казковою фантастикою.

Справжнім майстром цього жанру була талановита поетеса, яка назвала себе **Марією Французькою**. Не куртуазну любов та служіння дамі, а ніжне, щире кохання, взаємний потяг двох чистих сердець оспівує французька поетеса.

Куртуазні романи про кохання рицаря **Трістана до королеви Ізольди** належать до найпопулярніших у середньовіччя, а вивчення їх з часом перетворилося в цілу галузь медієвістики. Виникли вони на основі кельтських народних переказів. Виняткова популярність роману протягом кількох століть зумовлена зображенням надзвичайної глибини і відданості в коханні. Успіх роману забезпечила не тільки любовна тематика (яка була слабо розроблена у середньовічній літературі) – роман приваблює розкриттям духовного світу героїв, спробою розкрити психологію кохання, що було невідомим для інших середньовічних жанрів.

Протягом століть надзвичайно популярними були так звані **артурівські романи (або романи Круглого Столу)**, пов'язані з іменем легендарного героя кельтських переказів. Сказання про короля Артура зародились у глибоку давнину, коли у кельтів складались сказання про героїв племені. Саме ім'я Артура з'явилося у переказах пізніше – в епоху запеклої боротьби кельтів з англами та саксами (V – VI ст.). Він виступав у переказах як головний герой і вождь кельтського опору.

Крім короля і королеви, в артурівські романи перейшли й інші персонажі з їхнього оточення: племінник короля Говен, безстрашний рицар Дон Жуан; фанфарон і невдаха сенешаль Кей, прикрий Модрет, фея Моргана, чарівник Мерлін та інші. На основі артурівських романів європейські автори створили сюжетно різноманітні яскраві варіанти.

Справжнім творцем артурівського роману є видатний французький епік **Кретьєн де Труа** (друга половина XII ст.). Він створив новаторський у проблематичному і художньому відношенні тип роману, який найбільше задовольняв запити його часу.

Твори Кретьєна де Труа належать до кращих зразків куртуазного епосу. Поета хвилювали головним чином морально-етичні проблеми. «Магістральний» сюжет його творів можна визначити приблизно так: «молодий герой-лицар в пошуках моральної гармонії».

Романи про святий Грааль – ця група бретонських романів є спробою поєднання світського рицарського ідеалу з пануючими релігійними догмами. В трактуванні символіки Граалю та морально-етичного ідеалу, який з ним пов'язаний, чимало розходжень. Це значною мірою пояснюється тим, що в розвитку міфа про Грааль є декілька нашарувань. У поганських віруваннях та ритуалах з Граалем пов'язані відголоски культу родючості; у кельтському фольклорі Грааль – це талісман, здатний насичувати і підтримувати сили людей; у християнстві Грааль – чаша-дароносиця. Дуже популярний твір Кретьєна де Труа «Персеваль, або Повість про Грааль» є однією з перших спроб обробки переказу про Грааль.

Так звані **візантійські романи** – це досить значна група творів, у яких майже відсутнє надприродне. На перший план висувається мінливість людської долі, в подоланні якої головна роль належить не рицарській доблесті та вправності, а терпінню, наполегливості, а інколи – й хитрості. Для романів цього циклу властиві насиченість побутовими подробицями і простота викладу. Найбільш характерними для даного жанру є твори, які одержали назву «ідилічних» романів. Яскравим взірцем «ідилічного» роману є пісня-казка «Окассен і Ніколет», яка виникла на початку XIII ст. Це розповідь про закоханих, які зуміли подолати всі перешкоди на шляху до щастя.

У лицарському романі закладено основи подальшого розвитку жанру у європейській літературі.

Тема 1.6. Література середньовічного міста.

*Міська (бюргерська) та народна література. Традиції народної сміхової (карнавальної) культури. **Фабліо та шванки.** Особливості фабльо жонглерів Рютбефа, Гугона Леруа, Берньє. Австрієць Штрікер та його шванки про попа Аміса. Вплив фабльо і шванків на творчість письменників різних епох (Боккаччо, Чосер, Мольєр, Бальзак та ін.)*

*Алегоричний тваринний епос «**Роман про Ренара**», XIII ст. «Роман про Ренара» та «Лис Микита» Івана Франка. Особливості алегорії у «**Романі про Троянду**». «**Видіння про Петра Орача**» Вільяма Ленгледа.*

***Міська драматургія.** Літургійна драма («Дійство про Адама»). Містерія («Містерія старого заповіту», «Містерія Різдво Христове»). Містерії світського характеру («Зруйнування Трої», «Облога Орлеану»). Міраклі. «Міраклі про Теофіла» Рютбефа, «Гра про Св. Миколая» Жана Боделя. Мораліте. **Світський середньовічний театр.** Творчість Адама де ла Аля («Гра в альтанці» та «Гра про Робіна і Маріон»). Комедійна драматургія («Хлопчик і сліпий»). **Фарс** як провідний народний жанр середньовічного театру. Вплив фарсу на розвиток комедії та української інтермедії XVII – XVIII ст.*

Приблизно в XIII ст. поряд із лицарською поезією виникла і поширилася нова література, якою цікавились ремісники і торгова буржуазія – **міська література**. Опанувавши лицарську лірику, міська література трансформувала її в публіцистику, сатиричну, жартівливу лірику, породила сатиричні й алегоричні романи тощо. Провідна роль у розвитку міської поезії належала Франції, а найулюбленішим жанром були невеликі віршовані розповіді про дотепні та смішні ситуації і випадки – **фабльо**, у яких відбилася мораль, етика, цінності середньовічного міщанина чи селянина. Героями фабльо були чернець і селянин, лікар і лихвар, торгівець і лицар тощо, а сюжетами – дотепні побутові чи родинні сценки.

Відомим зразком міської літератури був «**Роман про Троянду**» (як твердив його автор, своєрідна наука про кохання), який навіть вплинув на творчість Ф. Петрарки і Дж. Боккаччо.

В усній традиції тривали час побутували створені жонглерами віршовані оповідки про витівки хитрого лиса, котрого називали іменами Рейнгард, Рейнеке, Ренар. У XIII ст. оповідання про хитрого лиса зібрали в єдиний цикл. Цикл став відомий під назвою «**Роман про Ренара**». Він набув загальноєвропейську популярність. Переробки цього твору відомі у багатьох європейських літературах Середньовіччя. Мотив цього сюжету розробляв І. Франко у творі «Лис Микита». У статті «Хто такий «Лис Микита» і відки він родом» Франко зробив короткий огляд виникнення й поширення мотивів про хитрого лиса у світовій літературі. Розкриваючи свої принципи переробки художнього твору іноземної літератури, розуміння того, як зробити його надбанням іншої національної культури, І Франко визначив завдання, які стали головними вимогами в сучасній теорії художнього перекладу: «Я бажав не перекласти, а переробити стару повість про лиса, зробити її нашим народним добром, надати їй нашу національну подобу. Я, так сказати, на чужий, позичений рисунок накладав наші кольори».

Міська лірика найраніше з'явилась у Франції, відомим поетом був парижанин **Рютбеф**, який найбільше насміхався над духівництвом («Заповіт осла», «Сказання про брата Денізу» та ін.). На поетичному ґрунті, створеному Рютбефом, зріс талант видатного лірика XV ст. Франсуа Війона.

В Англії були дуже популярними балади про Робіна Гуда – ватажка шляхетних розбійників-вигнанців, захисника справедливості і скривджених людей. Англійська міська література представлена алегоричною і морально-дидактичною поемою **Вільяма Ленгледа «Видіння про Петра Орача»**, яка являла собою картину англійського життя XIV ст., де діяли Правда, Совість, Кохання, але й Підступність, Обман, Обжерливість тощо.

У Німеччині невеликі комічні оповідання називались **шванками**, а неперевершеним їх автором – поет **Штрикер**, якому належить збірка «Піп Аміс». У ній головний герой – жартівник Аміс протистоїть пихатим можновладцям, демонструє кмітливість, дотепність, шляхетність простої людини. Виконавці шванків називались вагантами.

Розділ 1.7. Питання для самоконтролю:

1. Вкажіть хронологічні рамки Середніх віків.
2. Чим можна пояснити вплив церкви на культуру Середніх віків?
3. Яку роль відіграла латинська мова у розвитку культури та літератури Середніх віків?
4. Які жанри клерикальної літератури ви знаєте?
5. Чому часи правління Карла Великого називають «каролінгським відродженням»?
6. Назвіть характерні риси архаїчного героїчного епосу. Які архаїчні епоси вам уже відомі?
7. У чому полягає відмінність між архаїчним та класичним героїчним епосами?
8. Назвіть хранителів і виконавців ірландських саг.
9. Які саги про подвиги Кухуліна ви знаєте?
10. Назвіть найвідоміших богів скандинавської міфології
11. Який мандрівний мотив зустрічається у «Пісні про Хільдебранда»?
12. Як вплинули хрестові походи на культурний розвиток Зрілого Середньовіччя?
13. Поясніть відмінність «Пісні про Роланда» від її історичної основи.
14. У чому полягає новаторство іспанського героїчного епосу «Пісня про мого Сіда»?
15. Назвіть казкові і міфологічні мотиви, які зустрічаються у «Пісні про Нібелунгів»?
16. Назвіть імена відомих вагантів.
17. Які жанри лірики трубадурів ви знаєте?
18. Назвіть автора лицарських романів про короля Артура і лицарів Круглого столу.
19. Який мандрівний сюжет про попа Аміса використав Г.Х. Андерсен?
20. Який відомий фольклорний мотив покладено в основу «Міракля про Теофіла» Рютбефа?

РОЗДІЛ 2. Література доби Відродження (XIV – XVII)

Тема 2.1. Доба Відродження як новий етап у історії світової культури.

Література Відродження у країнах Західної Європи як якісно нова доба у духовному розвитку. Соціально-економічні та політичні передумови західноєвропейського відродження. Філософські основи ренесансного антропоцентризму. Основні принципи Ренесансу: синтез і повнота життя, гармонія і пропорція. Гуманізм та гуманісти Відродження. Ренесансний протестантизм. Періодизація доби Відродження. Проблема «Передвідродження» (Проторенесансу). Вплив античності на формування гуманістичного світосприймання.

Доба Відродження (або ще від французького – ренесанс) це період відродження античної культури під впливом серйозних змін у духовному й соціально-економічному житті Західної Європи, яке охопило спочатку Італію (спадкоємицю Риму), а потім і всі інші країни. Саме в часи Відродження тривали найбільші соціальні рухи, відбулося вивільнення людини з-під повної влади церкви та її ідеології. Світогляд кращих людей цієї доби називали гуманістичним, а їх самих – **гуманістами** (від латинського – людський). **Гуманізм** – європейський інтелектуальний рух епохи Відродження, основною ідеєю якого було поліпшення людської природи через вивчення античної культури. Створивши нову систему знань, гуманісти поставили у центр всесвіту людину, почали захищати право людини на земні радощі, на задоволення потреб тіла і духу. Гуманісти заперечували ставлення до людини за її походженням і соціальною приналежністю, відстоювали її право бути рівною з усіма незалежно від раси і релігії.

Появу Ренесансу зумовили економічні, політичні, історичні та культурні процеси і явища, зокрема розквіт міст, поява великих держав, занепад феодалізму і накопичення початкового капіталу, епохальні географічні відкриття (наприклад, Америки), розвиток світової торгівлі (з Індією, Японією, Китаєм, освоєння Африки), формування націй і національних культур тощо.

У галузі політики стали новаторами Н. Макіавеллі («Державець»), Т. Мор («Утопія»), роздумав про ідеальну державу присвятив свою книгу «Місто Сонця» Т. Кампанелла.

Великі зміни відбувались і в сфері релігії. Професор Віттенберзького університету Мартін Лютер стверджував, що порятунок людини залежить не від церкви з її обрядами, а від віри в Святе Письмо, в слово Боже, що церква не може бути єдиним посередником між Богом і людиною. Мартін Лютер започаткував рух, який називався **Реформацією**. Внаслідок Реформації церква розділилась на католиків і протестантів (протест проти католицької церкви). Боровся проти монополії католицької церкви і Жан Кальвін, засновник **кальвінізму**.

Найбільшим досягненням культури Відродження стала література, предметом зображення якої стала людина та її земне життя. Література якнайповніше проникала у внутрішній світ людини, мала сатиричні елементи і зверталась до національної історії та легендарного минулого, вона творилась національними мовами і активно шукала нових поетичних форм.

Розрізняють Раннє Відродження (XIV ст.), Високе (XV та XVI ст.) і Пізнє Відродження (кінецьXVI – початок XVII ст.). Кінцем усієї доби можна вважати 1616 рік – рік смерті Шекспіра і Сервантеса. Історики культури користуються також терміном **Передвідродження** або **Проторенесанс**, який передує в кожній національній культурі Ранньому Відродженню. В Італії до Проторенесансу відносять творчість Данте Аліг'єрі, у Франції – Франсуа Війон, у Англії – Джефрі Чосер.

Тема 2.2. Данте Аліґ'єрі – найвеличніший поет італійського Передвідродження.

Основні риси особистості **Данте Аліґ'єрі**. Два періоди творчості: «флорентійський» і «роки вигнання». «Солодкий новий стиль». Збірка «*Vita nova*» («Нове життя»). Тема кохання і образ Беатріче. Морально-філософський трактат «Бенкет» – проблема пізнання і божественного одкровення; трактат «Про народну мову»; політичний трактат «Про монархію».

«Божественна комедія» як синтез духовної культури середньовіччя. Поема Данте як ліричний епос. Філософська основа символіко-алегоричного методу Данте. Античність і «Божественна комедія» Данте. Поняття про символ і алегорії, знак і образ. Багатозначність символіко-алегоричної художньої системи Данте. Розмаїті плани змісту поеми: морально-релігійний, історико-політичний, біографічний. Нова парадигма історії у творі. Моралістична символіка. Структура «Пекла». Сенс і значення окремих образів: Вергілій, Беатріче, Франческа де Ріміні, граф Уголіно, Фаріната та ін. Архітектоніка «Чистилища», його морально-релігійний сенс. «Рай» і його структура. Данте і Передвідродження. Становлення ренесансної системи жанрів, формування національної свідомості, національної специфіки. Вплив творчості Данте на світову та українську літературу.

Саме в Італії завдяки ранньому й швидкому розвитку міст зародилась і досягла вершини ренесансна культура, яка для всіх інших європейських гуманістів була не меншим авторитетом, ніж античність.

Поетичним вінцем Середньовіччя і людиною нових часів, за словами І. Франка, був **Данте Аліґ'єрі** (1265–1321) – флорентійський дворянин з родини гвельфів, який ще в молоді роки був активним політиком і належав до керівників Флоренції.

Свою літературну творчість Данте розпочав як поет-лірик, засвоївши риси «солодкого нового стилю». Найкращі твори цього часу він об'єднав у збірку сонетів «**Нове життя**», в яких оспівувалось кохання до прекрасної Беатріче. Це була прозово-віршована автобіографічна розповідь про історію кохання Данте до

Беатріче, яка почалась, коли дівчині було дев'ять років і тривала до її ранньої смерті. Проте Данте не лише прославляє Беатріче, а й роздумує про мистецтво поезії, сповідається перед читачем, коментує свої твори. Пізніше Данте наповнював свою поезію філософськими роздумами, моральними настановами. Зокрема, філософські, богословські й моральні питання висвітлюються у творі «**Бенкет**», який поєднував прозу й поезію і залишився незакінченим.

Данте був автором латиномовного трактату «**Про народну мову**», в якому йдеться про необхідність створення на основі народної італійської мови літературно мови. Це була фактично перша в Європі мовознавча праця. Отже, своїми художніми творами і теоретичними міркуваннями Данте заклав основи літературної мови Італії.

Найвидатнішим твором Данте є поема «**Божественна комедія**», написана в останній період його життя. Сам автор назвав твір «Комедія» відповідно до норм середньовічної поезики, але Джованні Боккаччо, виявляючи своє захоплення, назвав її божественною, і цей епітет закріпився у назві. Поема вийшла у світ у 1555 році у Венеції. Її зміст становить розповідь про те, як Данте у супроводі Вергілія побував у пеклі і чистилищі, а в супроводі Беатріче – в раю. Відповідно сам твір має три частини з такими ж назвами: «Пекло», «Чистилище», «Рай». Поема алегорична, бо в ній ідеться про шлях людської душі до спасіння. «Божественною комедією» Данте завершилася в італійській літературі доба Передренесансу.

Твір Данте відіграв визнану роль у розвитку світової літератури й збагатив скарбницю світових шедеврів людства. Високу оцінку творчості Данте дав **І. Франко** в роботі «**Данте Аліг'єрі**». Він зазначив, що «Данте являється найкращим виразом, поетичним вінцем та увічненням того, що називають середніми віками. Уся культура, всі вірування, всі муки та надії тих часів знайшли вираз у його поемі. Та рівночасно як людина геніальна він усім своїм єством належить до новіших часів, хоча думками й поглядами коріниться в минувшині».

Тема 2.3. Література італійського Відродження.

Творчість **Франческо Петрарки**, збірка «Канцоньєре». Історія створення збірки. Картина світу в ліриці Петрарки. Новий діалог особистості зі світом. Прекрасне і загальнолюдське в Лаурі. Значення творчості Петрарки для розвитку європейської лірики.

Життєвий і творчий шлях **Джованні Бокаччо**. Автобіографічність та психологізм повісті «Елегія мадонни Ф'яметти» (1343р.). Риси стихійного сенсуалізму у поемі «Ф'єзоланські німфи» (1345 – 1346 рр.). Збірка «Декамерон» як найвищий етап у творчому розвитку Бокаччо. Середньовічні анекдот, фабліо, шванк і новела Бокаччо (спільне та особливе). «Новеліно, або сто давніх оповідок» і «Декамерон». Різноплановість новел «Декамерона», проблематика, художня своєрідність. Гуманізм Бокаччо.

Розвиток гуманізму в кінці XIV і в XV ст. **Лудовіко Аріосто** («Несамовитий Орlando»). **Ніколо Макіавеллі** («Князь», «Мандрагора»). **Томазо Кампанелла** («Місто сонця»). **Джордано Бруно** («Підсвічник»).

Франческо Петрарка (1304–1374) народився в родині друга й однодумця Данте, якому також через переслідування довелося покинути батьківщину. Більшість творів Петрарка написав латинською мовою, зокрема незакінчену героїчну поему «**Африка**» (епопея на зразок «Енеїди» Вергілія), трактат «**Про презирство до світу**», в якому персонаж Франциск (сам автор) у суперечці з Августиним Блаженним відстоює своє право на кохання до Лаури.

Справою всього творчого життя Петрарки стала збірка віршів італійською мовою «**Канцоньєре**» (книга пісень), яка має кілька редакцій різних років і яка збільшувалась в обсязі з часом (від 25 до 365 віршів). Там були твори різних жанрів – сонети, канцони, секстини, мадригали, балади. Поет поділив збірку на дві частини: перша називалась «На життя мадонни Лаури», друга – «На смерть мадонни Лаури». Використавши досвід любовної лірики трубадурів, лірики Данте, творчості поетів «солодкого нового стилю», Петрарка створив поезію нового типу – гуманістичну лірику, наближену до земного людського життя. Новаторство збірки «Канцоньєре» полягало в тому, що Лаура хоч і

ідеалізувалась, але мала живі, реальні риси, вроду, елементи чуттєвості. Сам автор – ліричний герой збірки, який страждає від протиріч між розумом і почуттями, платонічною і чуттєвою любов'ю, він заглиблений у внутрішній власний світ. У збірці було вміщено також (вперше в літературі) вірші на теми політики, моралі, пейзажні замальовки, роздуми про філософію й естетику, любов до батьківщини, про потребу у суспільстві миру і єдності. Вважається, що Петрарка вдосконалив сонет до рівня світового еталону.

Другом Петрарки був *Джованні Боккаччо* (1313–1375), який найкращі свої твори написав прозою і, відобразивши у них матеріальну сторону дійсності, відтворив життя людини в усій його різноманітності.

Любов до літератури і мистецтва привела його до двору неаполітанського короля- мецената, де Боккаччо розпочав свою творчість і провів десять років. Це був неаполітанський період у його житті. У цей час Боккаччо опирався на традиції куртуазної літератури, використовував античні сюжети й образи. Першим його великим твором був роман **«Філоколо»**, в основі якого лежала історія кохання язичника і християнки. Про кохання були і наступні його твори – поеми **«Філострато»**, і **«Тезейда»**, сюжет першої був запозичений із середньовічного роману, а другої – з античного твору. В Неаполі він захопився дочкою вельможі, яка знехтувала його почуттями, тому під іменем Ф'яметти Бокаччо описав її у прозовій повісті **«Елегія донни Ф'яметти»**, де вперше в літературній практиці здійснив **психологічний аналіз жіночого характеру**. Згодом Боккаччо написав найдовершенішу свою поему **«Ф'єзоланські німфи»**, в основу якої покладений сюжет про закоханих, чиї імена після їхньої загибелі стали назвами річок.

Найвищим етапом у творчому зростанні Боккаччо – це збірка оповідань **«Декамерон»**, якою було закладено основи жанру художньої реалістичної новели в Європі.

До збірки увійшло сто новел, що їх розповідали одне одному десять молодих людей (трьох чоловіків і семеро жінок) протягом десяти днів, які вони провели у маєтку подалі від охопленої чумою Флоренції. Твір розпочинається вступним оповіданням, в якому Боккаччо розповідає про чуму, яка насправді

лютувала у Флоренції у 1348 році. Назва «Декамерон» означає – десятиденник. В останній новелі збірки (у сотій) автор говорить, що герої-оповідачі повернулись у місто до своїх звичних справ і розваг. Таким чином композиційно твір починається і завершується зверненням до уваги читача, чиє сприйняття письменник намагається передбачити.

«Декамерон» – не бенкет під час чуми, як його нерідко називали. Навпаки, чума стає у творі символом суспільного розпаду старого світу. Товариство оповідачів «Декамерона» народжується із прагнення окремих людей побороти хаос і анархію, протиставивши їм гармонію і свободу нової, «природної людини». Молода компанія – це республіка гуманістів, інтелігентів і поетів. Ці оповідачі проводять час у розвагах і бенкетах, насолоджуються дотепними розповідями, поезією і співом, живуть у повній гармонії з природою, красу якої цінують як окрасу свого існування.

Їх розповіді – по-ренесансному повчальні, вони – про реальне життя, де віддається симпатія персонажам добрим, винахідливим, чесним, дотепним, гуманним і засуджується ненажерливість, пиха, тупість, жорстокість тощо. Однією із провідних у «Декамероні» є антицерковна тема.

Центральне місце, звичайно ж, посідає любовна тема, де, відкинувши середньовічний погляд на жінку як на істоту злу і гріховну, автор показав її особистістю, наділеною ясным розумом, високою моральністю, вродою, а кохання інтерпретував як природну, здорову, радісну і благородну пристрасть.

Чимало новел «Декамерона» стали основою для сюжетів великих письменників Відродження. Найкращим перекладом цього твору українською мовою є переклад Миколи Лукаша.

У другій половині XV століття, коли література італійською мовою ставала все більше поширеною, центром мистецтва стала Флоренція з її відомою Платонівською академією. У цей історичний період жили й творили Джованні Піко делла Мірандола, поети Анджеоло Поліціано, Луїджі Пульчі, Маттео Боярдо, Лодовіко Аріосто, державний діяч і політик Нікколо Макіавеллі та інші.

Література пізнього Відродження в Італії була представлена іменами новеліста Маттео Банделло, памфлетиста-сатирика П'єтро Аретіно, поета Торквато Тассо – автора знаменитої поеми «Звільнений Єрусалим», вченого Джордано Бруно та інших.

Тема 2.4. Література доби Відродження у Франції, Німеччині та Нідерландах.

Література французького Відродження. Франція доби Ренесансу (XVI ст.). Виклик середньовічному світосприйманню в поезії **Франсуа Війона** («Малий заповіт», «Великий заповіт»). **Маргарита Наваррська** («Гептамерон»: композиція, психологізм).

Франсуа Рабле . «Гаргантюа і Пантагрюель» – вершина французької гуманістичної літератури. Жанр і композиція твору, художні особливості. Тема схоластики та захист гуманістичного ідеалу виховання в романі. Критичне зображення різних сторін феодального суспільства в романі. Головні образи роману: Гаргантюа і Пантагрюель, Жан, Панург. Поєднання фантастичного і реального плану в романі. Природа сміху Рабле. Народно-поетичні джерела «Гаргантюа і Пантагрюеля». Гуманістична проблематика в книзі. Карнавальна амбівалентність раблезіанського сміху.

Творчість поетів літературного об'єднання «Плеяда». **П'єр Ронсар** та його сонети. Значення поетичного маніфесту «Плеяди» «На захист і звеличення французької мови». Криза французького гуманізму. **Мішель Монтень** («Досліди»).

Література німецького та нідерландського Відродження. Творчість **Ульріха фон Гуттена**, **Мартіна Лютера**. Бюргерська і народна література («Тіль Ейленшпігель», «Доктор Фаустус»). **Ганс Сакс** («Комедія про терплячу й послушну маркграфиню Грізельду»), **Себастьян Брант** («Корабель дурнів»). **Еразм Роттердамський** («Похвала Глупоті»).

Розквітом Ренесансу у Франції слід вважати XVI ст.

Одним із найпопулярніших поетів Франції середини XV століття був **Франсуа Війон** (справжнє ім'я – Франсуа де Монкорб'є) (1431–1463), рано осиротілий і усиновлений родичем-капеланом, який дав йому своє прізвище. Життя Війона було сповнене небезпек і забарвлене інтересом до середовища злочинців, тому він і сам зазнав і тюрми, і смертного вироку, і помилування, і участі у бійках, і вигнання. Поетові належать такі твори, як поеми «Ле» («Малий

заповіт») і «Заповіт», окремі вірші. У друкованому вигляді поет своїх віршів не дочекався. Головними темами віршів Франсуа Війона були конфлікт людини і суспільства, самотність серед людей, тема смерті і насолоди життям. У своїх «Заповітах» поет закликав цінувати життя і не боятись смерті, яка приходить до всіх без винятку і не зважає на багатства і становище. Поет гнівався на легковажних жінок, чия любов була брехливою і корисливою, і мріяв про справжнє кохання, якого, напевно, так і не зустрів. Найвідоміший його твір – «Балада прикмет», де йдеться про начебто великі знання людини, якій найважче на цьому світі пізнати саму себе.

Творчість Франсуа Війона мала великий вплив на поетів наступних століть. Про нього шанобливо відгукувалися Лафонтен, Буало, Мольєр, Бомарше. У ХІХ ст. Теофіл Готье відродив інтерес до поезії Війона. Шарль Бодлер і Поль Верлен вважали його своєю предтечею, цінували не тільки щедрість і відвертість поета, а й відшліфованість форми його віршів.

Покровителькою гуманістів у Франції кінця ХV – початку ХVІ ст. була Маргарита Наваррська – талановита й освічена аристократка королівського роду, яка підтримувала Реформацію і писала благочестиві вірші релігійного змісту. Письменники того часу називали її перлиною, саме так перекладається з латинської її ім'я, квіткою, що відповідало ще одному значенню її імені (маргаритка), оспівували її розум і серце. Маргарита Наваррська виступила як письменниця, автор збірки новел «Гептамерон», в якій щодо форми наслідує «Декамерон» Боккаччо, а щодо моральної тенденції і вибору персонажів – «Божественну комедію» Данте.

Знаковою постаттю французького Відродження був **Франсуа Рабле** (1495–1553), який за бажанням батька став ченцем і священником у двадцятип'ятирічному віці, але, відповідно до власних переконань, відмовився від духовного сану і отримав медичну освіту, ставши згодом доктором медицини з отриманням почесних відзнак.

Рабле був особистим лікарем кардинала Жане дю Белле, все життя мав ласку Маргарити Наваррської, високих духовних сановників, і це захищало його

від багатьох неприємностей і небезпек у зв'язку з публікацією його роману «Гаргантюа і Патагрюель», який, на жаль, так і залишився незавершеним. За словами самого автора, книга розповідала про «серйозні речі, які стосувались нашого життя». Книга не є романом у сучасному значенні цього слова, бо не має чіткого сюжету, вона написана у формі казки-сатири (дехто з дослідників називає її гуманістичним памфлетом для якого Рабле обрав сатирико-фантастичну форму).

Місце дії – фантастична країна Утопія (яка різьоме схожа на Францію), де живуть миролюбні і працюючі ремісники, пастухи, селяни. Герой твору – велетень Гаргантюа, автор описує його народження, дитинство, освіту, його виховання та пригоди і мандрівки. Описуючи все це, Рабле викладає свою систему гуманістичних принципів, по-новому ставиться до виховання та освіти дітей, висміюючи тупого вчителя-схоласта, який перетворював учнів на бовдурів, і схвалюючи іншого вчителя-гуманіста, який запроваджував гармонійний розвиток розумових і фізичних здібностей дитини – Гаргантюа.

Важливий аспект роману – ставлення автора до питань війни і миру, завоювань земель. Миролюбним велетням-королям він протиставляє королів-агресорів і виправдовує лише одну війну – війну за батьківщину, визвольну війну.

У романі багато представників народу, але найулюбленіший образ автора – брата Жана, сміливого і чесного ченця, який єдиний з-поміж усіх ченців стає на захист вітчизни і перемагає всіх ворогів. Брат Жан уособлює кращі фізичні і моральні сили французького народу, він мріє про нове суспільство, де кожен буде вільним і щасливим.

Борючись зі старим світоглядом, Рабле використовує проти нього подвійну зброю: проповідь гуманістичних ідей і в'їдливий народний сміх, речником якого у творі є міський вільнодумець Панург – хитрун, спритник, сміливець і боягуз водночас, від якого дістається сановникам, священикам, лихварям, астрологам, алхімікам, суддям, аристократам тощо.

Сміх Рабле, його блискучі дотепи та іронія справили дуже сильний вплив на всю подальшу французьку літературу – творчість Бальзака, Франса, Флобера, інших європейських сатириків.

У другій половині XVI ст. у Франції була відомою **поетична група «Плеяда»**, керівником і творчим лідером якої був **Пе'р Ронсар** – освічений і близький до королівського престолу поет, не позбавлений королівської милості і нагород. Він був автором сонетів, од, епічної поеми «Франсіада» (про засновника французької монархії короля Франка), яку вважав рівною за значенням «Іліаді» та «Енеїді».

Уперше в історії європейської літератури літературна група виступила з маніфестом про власні творчі завдання. У маніфесті «Про захист і звеличення французької мови» автори зверталися до своїх сучасників з болючим питанням: Чому ми так шануємо все чуже? Чому такі несправедливі до себе? Чому ми просимо милості в чужих мов, ніби соромимося говорити своєю рідною мовою? – і закликали берегти і збагачувати рідну мову. Саме «Плеяду» вважають далекою попередницею класицизму.

Можна зробити висновки, що французькі письменники-гуманісти доби Ренесансу, опираючись на взірці античності, естетичні цінності італійського Відродження та традиції народної творчості створили самобутню національну літературу. Найкращі твори французької літератури зверталися до актуальних проблем свого часу, відстоювали гуманістичні ідеали та переконання. Французька ренесансна література справила значний вплив не тільки на своїх сучасників, але й на подальший розвиток європейської лірики, художньої прози та філософської публіцистики.

Гуманізм прийшов у Німеччину в середині XV ст. в історичних умовах, коли країна була роздробленою, коли католицький Рим контролював світське й духовне життя суспільства, коли на початку XVI ст. почався рух Реформації, очолюваної Мартіном Лютером. Період раннього гуманізму позначився зростанням інтересу до античності, появою книгодрукування, винайденого Гуттенбергом, вивченням німецькими гуманістами латини, якою вони писали

художні й наукові твори. Період зрілого Відродження в Німеччині припав на кінець XV – перше тридцятиріччя XVI ст., коли гуманісти очищали Святе Письмо від інтерпретації католицькою церквою, коли стрімко розвивалось образотворче мистецтво, вершиною якого стала творчість Альбрехта Дюрера.

Мартін Лютер (1483–1546) був професором богослов'я у Віттенберзькому університеті, він сформулював 95 тез, спрямованих проти католицької церкви, що лягли в основу його протестантського вчення – лютеранства. Він писав послання, памфлети, трактати, євангельські пісні, перекладав псалми і Біблію. Особливо цінним є його переклад Біблії німецькою мовою, що стало початком розвитку німецької прози.

Відомим автором німецького Відродження був *Себастьян Брант* (1457–1511), який писав латиною і німецькою мовою. Найціннішим у його доробку є сатирично-повчальний твір «**Корабель дурнів**». Стурбований тим, що на світі повно дурнів, автор твору посадив їх на корабель і відправив у Наррагонію – країну глупоти. Серед пасажирів – учені-педанти, професори-неуки, студенти-ледарі, лікарі-шарлатани, розпусники, нероби, базіки, сварливі жінки, модники, підлабузники, пліткарі, донощики та інші. Викриваючи найгірші якості людської породи, Брант застосовує повчальну інтонацію, дає слушні, розумні настанови, пояснює сумні наслідки дурних вчинків.

Визначним явищем у літературі пореформаційного періоду є творчість *Ганса Сакса* (1494 – 1576), тісно пов'язана з народними літературними традиціями. Очевидно, він займався самоосвітою, бо мав велику ерудицію, був прихильником поміркованих поглядів Мартіна Лютера. Творчість його не мала войовничого характеру, сильних пристрастей, а обмежувалась приватним буденним життям, щоправда з елементами антидворянських настроїв. Сюжети для своїх творів Сакс брав із Біблії, античної міфології, старих хронік, але завжди відтворював національне життя, рідні звичаї, побут, змальовував представників різних професій і ремесел. Твори його були повчальними, але й сповненими гумору.

Видатним гуманістом був учений *Йоганн Рейхлін* (1455– 1522) – автор збірки публіцистики «Листи знаменитих людей», яка мала в Європі великий резонанс. Учасником гуртка був гуманіст Ульріх фон Гуттен – автор твору «**Листи темних людей**», у якому подано листи вкрай обмежених ненависників освіти до свого лідера (це був прийом містифікації), де було продемонстровано тупість і агресивне невігластво людей, чия свідомість залишалась у середньовічному минулому. Цей твір був надзвичайно гострим і сміливим виступом проти середньовічної церковної войовничої ідеології.

Сам *Ульріх фон Гуттен* (1488–1528) походив із лицарського роду. За наполяганням батьків у юності вивчав богослов'я, але саме воно і змусило його покинути церковну науку і захопитись ідеями Реформації і національної єдності Німеччини. Він писав епіграми, послання, промови, сатиричні діалоги, вірші, був автором сатиричних «**Діалогів**» і «**Нових діалогів**», де критикував католицизм і керівників церкви за торгівлю індульгенціями, за порушення законів, злочини і шахрайства.

Провідну роль у розвитку мистецтва слова відігравала демократична література, яка поширювалась у формі «**народних книг**». Особливо цінувались книги викривального сатиричного змісту, серед них – книга про **Тіля Ейленшпігеля**, яка містила близько ста шванків і розповідала про пригоди і витівки народного улюбленця, що залюбки насміхався над людською глупотою, ненажерливістю, забобонами тощо. Цей образ уже в XIX ст. був використаний бельгійським письменником Шарлем де Костером у романі «Легенда про Тіля Уленшпігеля».

Однією із найцінніших німецьких «народних книг» другої половини XVI ст. була книга про *Йогана Фауста* – ученого, який мав репутацію чаклуна. У ній розповідалось про його самовпевнені і зухвалі дослідження, угоду з нечистою силою, про його подорож на той світ, «чудеса», які він творив за допомогою диявола Мефістофіля і про розплату через 24 роки.

З одного боку, книга подає характерні для доби Відродження настрої (прагнення до пізнання, вільного розвитку), а з іншого, – демонструє наслідки людської гордині, зневаги до Божих законів

До складу німецької імперії в епоху Відродження входили і Нідерланди, в яких розквіт гуманізму за часом збігався із рухом Реформації. Найвищим надбанням нідерландських гуманістів були живопис і ренесансна проза. Найвидатнішою постаттю в нідерландській літературі був **Еразм Роттердамський** (1469–1536). Еразм Роттердамський був дуже шанований гуманістами, мав на них незаперечний вплив і багато років дружив із англійським гуманістом Томасом Мором.

Спадщина його дуже багата. До неї увійшли художні твори, переклади, коментовані видання старовинних текстів, філологічні і богословські дослідження, твори на моральні теми, численні листи. Писав він латиною.

Найціннішу частину спадщини Еразма Роттердамського складає його «**Похвала Глупоті**» (1509) Це своєрідна енциклопедія тогочасного життя, подана автором у широко вживаній античними письменниками формі жартівливого панегірика, яку любили використовувати гуманісти. Присвятивши «Похвалу Глупоті» Томасу Морю, Еразм Роттердамський обрав за мету виставити напоказ усе смішне в людях, їхні дурні вчинки, висміяти пихатих дурнів. Після виходу в світ «Похвала Глупоті» стала одним із найвідоміших творів епохи Відродження, вона була перекладена майже усіма європейськими мовами, вплинула на багатьох гуманістів, зокрема на творчість Ф. Рабле, М. Сервантеса, В. Шекспіра та інших.

Тема 2.5. Література англійського Відродження.

*Проблема періодизації англійської літератури доби Відродження. Творчість **Джефрі Чосера** («Кентерберійські оповідання»). Розквіт народно - пісенної творчості (шотландські балади про Робін Гуда). **Томас Мор** та його «Утопія». Творчість **Філіпа Сіднея**, **Едмунда Спенсера** та **Джона Лілі**. Основні етапи розвитку англійської гуманістичної драми. Роль античної спадщини, традицій італійської драматургії та досвіду народного театру. Місце попередників Шекспіра (**Крістофер Марло**, **Кід**).*

***Творчість Вільяма Шекспіра** як найвище досягнення європейської літератури доби Відродження. Періодизація та еволюція творчості драматурга. Шекспір як людина і автор. «Шекспірівське питання». Творчий доробок і хронологія творів.*

Проблематика і специфіка жанру сонету у Шекспіра. Переклади, сонетів Шекспіра українською, словацькою, чеською, польською мовами. Тема дружби і кохання в сонетному циклі. Поетична творчість Шекспіра.

Комедії Шекспіра. Особливості ранніх комедій («Приборкання непокірної», «Сон літньої ночі»). Своєрідність пізніх комедій («Венеційський купець», «Дванадцята ніч»). Трагічне в комедійному світі Шекспіра.

Шекспір-трагик. Особливості ранніх трагедій Шекспіра. «Ромео і Джульєтта»: система образів, основні проблеми, фінал. Структура шекспірівської трагедії. Трагедія «Гамлет» як початок вищого етапу шекспірівської трагедії. «Отелло», «Макбет», «Король Лір» – двоїста природа образів.

Жанрова розмаїтість та багатоплановість спадщини Шекспіра. Шекспір і криза ренесансного гуманізму. Останній період творчості («Зимова казка», «Цимбелін», «Буря»). Роль Шекспіра у розвитку світового театру.

В Англії Відродження припадає на період кінця XV – поч. XVII ст. і співпадає з роками правління династії Тюдорів – Генріха VII, Генріха VIII і Єлизавети I (дочки Генріха VIII). Вершиною розвитку абсолютизму слід вважати правління Єлизавети I (1558 – 1603). Вона підтримувала англійську аристократію

і заохочувала розвиток національної буржуазії. За її правління в Англії виріс могутній флот, який панував у Атлантичному океані, особливо після того як розбив іспанську «Непереможну армаду» (1588 р.)

За роки правління Єлизавети англійське Відродження досягло найвищого розквіту. Після смерті королеви трон переходить в руки католицькій династії Стюартів, а в державі посилюється вплив пуританської ідеології, яка перешкоджала вільному розвитку мистецтва. Це означало кінець англійського Відродження.

XVI століття сформувало характерну рису англійської нації – національну самосвідомість, яка виражалась у загальному інтересі до національної історії та всіх перипетій національного державотворення. Англійська історія була найпопулярнішою темою мистецтва тих часів.

Учені виділяють Передвідродження (з кінця XIV ст.) і три періоди Відродження: 1) 1-ша пол. XVI ст.; 2) майже вся 2-га пол. XVI ст.; 3) на рубежі XVI – XVII ст.

Періоду Відродження в Англії передував досить тривалий підготовчий період передвідродження, починаючи з XIV ст. До XIV ст. в Англії не було ні єдиної національної культури, ні єдиної літературної мови. У середині XIV ст. починає формуватися письмова форма літературної мови, в основу якої ліг діалект Лондона. І саме у XIV ст. були написані перші всесвітньо відомі твори англійською мовою.

Найбільш яскравим представником перехідного періоду від Середньовіччя до Відродження є **Джефрі Чосер (1340 – 1400)** – сучасник і послідовник Петрарки і Боккаччо, засновник сучасної англійської писемності, передвісник епохи Відродження в Англії. Дж. Чосера вважають найбільш видатним англійським митцем дошекспірівської доби. Чосер – автор віршів, поем, балад, прозових взірців. У світову літературу Чосер увійшов як автор великих епічних поем, присвячених різним подіям придворного життя Англії, серед них «Книга герцогині», «Дім слави», «Троїл та Кризеїда», «Книга про добрих жінок» та ін.

Поєми стали важливим етапом на шляху створення головного твору Чосера – **«Кентерберійських оповідань»**, в якому автор виступив як новатор англійської писемності, заклавши основи розвитку літератури Відродження. Задум написати твір виник у 1386 р. Через два роки Чосер здійснив подорож до Кентербері, щоб особисто відвідати собор, де був похований Томас Бекет – архієпископ кентерберійський, убитий 1170 р. лицарями Генріха II.

«Кентерберійські оповідання» – книга віршованих оповідань, розказаних групою паломників, які ведуть свій шлях із постійного двору під назвою «Табард» у передмісті Лондона до Кентербері, щоб вклонитися мощам святого Томаса Бекета. Всього зібралося 29 прочан, до них приєдналися господар таверни Гаррі Бейлі та автор. Щоб цікавіше провести час, кожен мав розповісти по дві історії туди і по дві зворотною дорогою. Таким чином, мало бути 120 оповідань, але Чосер встиг написати лише 24, причому три з них залишилися незавершеними (всього у творі 17000 рядків, що становить близько половини усієї спадщини митця).

У творі Чосер використав такі новітні жанри середньовічної літератури, як фабль, байку, лицарський роман, проповідь, житіє та ін. а також характерні для них алегорію, фантастику, примітивну дидактику. Заслуга і новаторство Чосера полягає в новій концепції людини та дійсності – він відходить від середньовічного схематизму та абстракції, протиставляючи їм естетичний принцип життєвої правди. Його герої конкретні, наділені індивідуальними рисами, водночас відповідають тому чи іншому соціальному типу. Твір пройнятий вільнодумством, вірою в людину, її можливості, що буде характерно для епохи Відродження.

Перший етап Відродження правління Генріха VII та Генріха VIII) позначений розвитком університетської освіти, розквітом поетичного мистецтва та музики. Запровадження Генріхом VIII реформи церкви (Реформація) сприяло більш вільному підходу до інтерпретації Біблії і розвитку перекладу. Найбільш видатною постаттю цього періоду є Томас Мор – автор славнозвісної «Утопії». Він вважається письменником, який започаткував Відродження в Англії. Важливим явищем раннього Відродження є творчість Томаса Вайєта і Генрі Сарі

– поетів, які запровадили в англійській літературі жанр сонета та значно оновили англійську поезію. **Томас Мор** (1478–1535) – син лондонського судді, вихованець Оксфордського університету, юрист і парламентарій, громадський діяч і видатний політик свого часу. Томас Мор викликав різке невдоволення короля Генріха VIII, тому його звинуватили в державній зраді і засудили до страти. Перу Томаса Мора належать короткі оповідання, ліричні вірші, присвячені першому коханню, сатиричні епіграми, праця «Історія Ричарда III», яка стала взірцем нової історіографії і лягла в основу однойменної драми Шекспіра.

Найбільш важливим витвором митця стала **«Утопія»**, повна назва якої **«Золота книга, така ж корисна і захоплююча про найкраще влаштування держави і про новий острів Утопії»**. Оpubлікована 1516 року латинською мовою. Т. Мор жив в епоху великих географічних відкриттів, тому помістив модель досконалої цивілізації на одному з щойно відкритих островів, загублених в океанських просторах. «Утопія» написана у формі розмови, яка нібито відбулася між автором – Т. Мором, його нідерландським другом-гуманістом П. Егідієм та вигаданою особою, моряком Рафаїлом Гітлодеєм, який повернувся з далеких мандрів, де побачив багато країн, в тому числі й острів Утопію, на якому він нібито прожив п'ять років і ніколи б його не покинув, якби не бажання розповісти про його досконалий суспільний лад. Сама назва «Утопія» перекладається з грецької як місце, якого немає, яке не існує. В основі твору – метод контрасту. Картина ідеального суспільства протиставлена тогочасній Англії (пізніше такий принцип використає Свіфт у романі «Мандрі Гуллівера»). В «Утопії» моделювалася можливість щасливого життя людини на землі – на противагу середньовічній ідеї «царства небесного».

Після видання «Утопії» значно виросла популярність Мора не лише в Англії, а й за її межами. Книга породила чимало унаслідувань: у 30-х роках «Гаргантюа і Пантагрюель» Ф. Рабле, 1623 р. – «Місто сонця» італійця Кампанелли, кінець XVI ст. – «Нова Атлантида» філософа Ф. Бекона, «Держава Сонця» (1647-1655) Сірано де Бержерака.

Наприкінці першої половини XVI ст. в англійській літературі з'явилися поети Уайет і Серрей, які у своїй творчості опирались не на національну традицію, а на зразки європейської гуманістичної поезії, особливо італійської. **Томас Уайет** був випускником Кембріджського університету, можновладцем при королівському дворі. Захопившись поезією Петрарки, сам почав писати вірші. Саме Уайет увів в англійську поезію жанр сонета. **Генрі Серрей**, також аристократ і придворний, майсер сонета і послідовника Уайета, зробив спробу перекласти англійською перші дві пісні «Енеїди» Вергілія, увів в англійську поезію білий вірш, яким пізніше, удосконалюючи його, писали драматурги Марло і Шекспір.

Другий етап Відродження позначений розквітом різних жанрів. З'являється плеяда англійських ліричних поетів, виникає багата драматургія, розвиваються усі жанри роману: лицарський, пасторальний, авантюристичний, реально-побутовий. Значне місце займає перекладна література, поширення набуває науково-філософська думка, виникає матеріалістична філософія Ф. Бекона. Найбільш видатними поетами зрілого Відродження вважаються Філіп Сідні, Едмунд Спенсер, серед драматургів слід відзначити Томаса Кіда та Крісофера Марло.

Людиною широких знань, випускником Оксфордського університету, мандрівником був **Філіп Сідней**, майстер ліричної поезії. Першим відомим його твором була збірка сонетів «**Арістотель і Стелла**», яка відзначалась непрямим впливом сонетів Петрарки і поетів французької «Плеяди». Ці оригінальні сонети остаточно утвердили жанр сонета як провідний в англійській ренесансній ліриці. В дусі італійських та іспанських пасторальних романів Філіп Сідней написав роман «**Аркадія**» зі складною композицією, багатьма сюжетними лініями і введенням у прозовий текст численних віршів. Відомою стала літературно - критична праця Сіднея «Захист поезії» – своєрідний маніфест гуманізму, відповідь на одну з книжок пуританина Госсона, спрямовану проти театру.

Розквіт англійської поезії зрілого Відродження значною мірою пов'язаний з іменем **Едмунда Спенсера (1552 – 1599)**, якого сучасники називали «поетом поетів». На відміну від своїх попередників, людей перехідного типу, Спенсер був

«новою людиною», породженою епохою Відродження. До його творчої спадщини належать пасторальна поема **«Календар пастуха»**, ліричні поеми і сонети, написані на зразок творів Петрарки, Тассо, дю Белле. Найвідоміший його твір – поема **«Королева фей»**, в якій розповідається про подвиги дванадцятьох лицарів, які за наказом королеви фей Глоріани повинні знищити дванадцять чудовиськ. Це була спроба створити англійську національну героїчну епопею. Твір алегоричний, бо кожен лицар втілює певну чесноту, а кожне чудовисько чи велетень – якість зло. У певних епізодах передані ситуації і випадки з придворного життя королеви Єлизавети. У поемі автор висловлює хвалу природі, доброчесності, активному життю, радощам існування.

Наприкінці XVI століття помітним явищем в англійській літературі став роман, який дещо тяжів до ускладнених форм, орієнтувався на книжну поетику й античну літературу, а розробляючи побутову тематику, послуговувався простим і ясним розповідним стилем. Серед перших романних спроб, здійснених наприкінці XV ст., був роман **Томаса Мелорі «Смерть Артура» (1485)**. Серед авторів періоду зрілого і пізнього Відродження був **Джон Лілі**, який належав до кола небагатих лондонських літераторів, відомих як «університетські уми» за високу освіченість (Джон Піль, Томас Лодж, Роберт Грін, Томас Неш, Томас Кід і Крістофер Марло). Лілі писав і драми, але найуспішнішим був його роман **«Евфеус»** про пригоди молодих людей Евфеуса і Філакта, який хоча і не був дуже оригінальним, проте містив багато гуманістичних думок філософського, морально-етичного, виховного характеру. Твір вирізнявся вишуканою, метафоричною мовою, багатством риторичних прийомів, що впливало на мову інтелігенції, викликало захоплення у придворної аристократії. Вперше в англійській літературі були введені мотиви скептицизму, розчарування молоді людини у панівних тенденціях часу: людина – вінець природи, але водночас і її жертва. Саме ці настрої пізніше зазвучать у «Гамлеті» Шекспіра, а потім у поетів-метафізиків початку XVII ст., зокрема Джонна Донна.

Томас Неш писав переважно сатиричні твори, найвідомішим з яких був роман «Безталанний мандрівник, або життя Джека Уїлтона», що започаткував

собою побутовий роман і був близький до іспанського шахрайського роману. Йдеться у ньому про пригоди кмітливого пажа-бешкетника короля Генріха VIII, які тривали двадцять років.

У кінці XVI – на початку XVII століття провідним жанром в англійській літературі була драма, яка, засвоївши досвід античної та континентальної ренесансної драми, зберегла свій національний характер. Починаючи від 70-х років XVI століття, в Англії стрімко збільшувалася кількість професійних театрів, що сприяло творчості драматургів. Так, *Томас Кід*, орієнтуючись на твори Сенеки і середньовічну англійську драму, написав «Іспанську трагедію» про придворне життя, злочини і криваві помсти, наділив персонажів сильними почуттями і переживаннями. *Роберт Грін* написав драми «Історія ченця Бекона і ченця Бенгея» та «Джордж Грін, векфільдський польовий сторож», які серед усіх інших були найцікавішими, особливо остання, де автор створив героїчний образ селянина, сміливого і сповненого почуття людської гідності.

Серед драматургів-попередників Шекспіра найталановитішим був *Крістофер Марло* – син шевця, який закінчив Кембріджський університет, де захопився творчістю, перекладами з Овідія і Лукіана. Оселившись у Лондоні, був актором, а потім драматургом. Марло часто турбував поліцію політичними поглядами, тому й був убитий під час сварки в таверні. Найвідоміші твори Марло – «Тамерлан Великий», «Трагічна історія доктора Фауста», «Мальтійський єврей» та інші. Великий успіх мала його поема на античний сюжет «Геро і Леандр». Творчий досвід Марло значною мірою підготував розквіт драматургії Ренесансу в творчості Шекспіра.

В. Шекспір (1564 – 1616) є найвидатнішим поетом і драматургом не лише епохи Ренесансу, а й загалом історії англійської літератури. Творчий доробок Шекспіра складають твори поетичного жанру (2 поеми, 154 сонети та інші поезії) і 37 п'єс, серед яких знаходимо 12 комедій, 10 драм на сюжети з англійської історії (так звані хроніки), 7 трагедій на сюжети з античної історії і міфології, 5 «великих трагедій» («Ромео і Джульєтта», «Отелло», «Гамлет», «Макбет», «Король Лір»), 3 «трагікомедії» («Буря» та ін.).

У сучасній науці Творчість Шекспіра розділяють на три періоди: I – 1590-1600 роки, II – 1600-1608 і III – 1609-1612. Для творчості всіх періодів властивий гуманістичний світогляд: глибокий інтерес до людини, її почуттів, прагнень і пристрастей, жаль з приводу людських страждань та помилок, мрія про щастя кожної людини і людства в цілому.

Важливе місце у доробку Шекспіра займає його скромна за обсягом поетична творчість. У період вимушеної перерви, коли лондонські театри не працювали через чумний карантин, він опублікував дві поеми на сюжети античної міфології та історії: «Венера і Адоніс» (1593) та «Лукреція» (1594), які присвятив своєму покровителю графу Саутгемптону. Шекспір назвав першу поему первістком своєї фантазії, не вважаючи, очевидно, повністю «своїми» написані на той час п'єси (поезія ставилась вище драми, була більш престижним заняттям). Читачі добре відгукнулися на дебют Шекспіра, високу оцінку перша поема отримала і в критиків.

З більшим інтересом були зустрінуті **сонети** Шекспіра, видані окремою книгою 1609 року. Всього він написав 154 сонети, які можна поділити на дві групи: перші 126 адресовані молодому, красивому юнакові із знатного роду, наступні 28 – «смаглявій дамі» (dark lady) – коханій поета, чорноволосій, чарівній, дотепній і доброзичливій жінці, проте непостійній і зрадливій. Сонети Шекспіра свого часу були досить сміливими у своїй відвертості. У них – безпосереднє вираження особистості в інтимній ліриці. Замість умовно-декоративного стилю, притаманного петрарківському сонету, бачимо безіменних, але абсолютно конкретних поета, його друга і даму серця. Про себе поет також розповідає майже все: коли болить у нього серце, коли нога, коли неприємності, а коли просто поганий настрій.

Як психолог і реаліст Шекспір у сонетах набагато випередив свій час, тому вони були відомі лише вузькому колу людей. Їх видання, на думку текстологів та істориків, було здійснене піратським способом без відома автора. Сонети не були опубліковані й у першому посмертному повному зібранні творів, куди входили лише п'єси.

Вперше всі 36 п'єс драматурга (за виключенням «Перікла») були оприлюднені його співвітчизником, драматургом **Беном Джонсоном** у 1623 році. Твори у виданні поділені на три групи: історичні хроніки, трагедії, комедії. **Історичні хроніки** належать до п'єс, з яких В. Шекспір розпочав свою діяльність драматурга. Вони складаються з двох тетралогій: до меншої входить «Генріх VI» (три частини) і «Річарда III», до більшої – «Річард II», «Генріх IV» (дві частини), «Генріх V». При їх написанні Шекспір спирався на історичні джерела, зокрема хроніки XVI ст., які охоплювали період 1377-1484 рр. що передували правлінню династії Тюдорів. Зображуючи найбільш важливі політичні проблеми (закони історичного розвитку, природа влади, роль правителів в історії, правитель і народ, небезпеки громадянських війн тощо), історичні хроніки стали важливим чинником втілення національних цінностей та утвердження політики елізаветинського періоду, саме тому їх називали великим національним драматичним епосом.

Трагедії Шекспіра написані між 1600 і 1608 роками, тобто впродовж другого періоду творчості. У п'єсах «Гамлет», «Макбет», «Король Лір», «Отелло», «Антоній і Клеопатра» драматург досягнув творчої зрілості та високої художньої майстерності. Трагедії вражають силою пристрастей і характерів, глибиною ідей, у них представлено як конкретні риси епохи, так і загальнолюдські проблеми. Найбільш яскраво сила таланту письменника проявилася в концепції трагічного героя. Герой шекспірівських трагедій – гуманіст, благородна особистість, яка володіє великим духовним потенціалом і сильними пристрастями, водночас це натура складна і суперечлива. Герой зазнає поразку не через власну зіпсутість чи зрадливу долю, а слабкість характеру (наприклад, невпевненість у Гамлета, амбіції у Макбета, ревності в Отелло, надмірна довірливість у короля Ліра), яка за певних обставин стає домінуючою, впливає на моральний стан героя, а відтак призводить до трагічного кінця. У деяких трагедіях («Гамлет», «Король Лір») Шекспір підкреслює важливість соціального чинника у формуванні психології героїв. Він намагається представити закони і звичаї суспільства, у якому вони перебувають, і під цим

кутом зору виявити причини людської трагедії. Ця риса – яскраве свідчення хисту драматурга як тонкого психолога і глибокого мислителя.

Шекспірівські **комедії** складають найбільшу групу п'єс. Вони включають комедії ситуацій («Комедія помилок»), романтичні комедії («Багато галасу з нічого», «Сон літньої ночі», «Дванадцята ніч»), трагікомедії, які ще називаються проблемними п'єсами («Міра за міру», «Кінець – ділу вінець», «Як вам це подобається»), та трагікомедії або романси («Зимова казка», «Буря», «Цимбелін»).

Найбільш популярними та відомими вважаються **романтичні комедії**, пройняті світлим духом Ренесансу. Вони насичені інтригами, дотепами, каламбурами, їх мета – принести глядачам задоволення і радість. Головною у п'єсах є ідея романтичного кохання як світлого й чистого почуття, що долає всі перешкоди, є сильнішим за смерть. Місцем комедій переважно виступає уявна, майже казкова (зазвичай південна) країна, проте неважко розпізнати рідну Шекспіру Англію. Герої п'єс – сильні й яскраві особистості, творці власної долі – втілені здебільшого в жіночі характери. Шекспірівські героїні – шляхетні, кмітливі й мужні жінки, не пасують перед труднощами, внаслідок чого добиваються свого щастя, переконуючи глядачів у всеперемагаючій силі життя й кохання. Комедії зазвичай мають щасливу кінцівку.

Хоча трагікомедії та романси також завершуються щасливо (що дозволяє їх відносити до групи комедій згідно з середньовічною термінологією), їм бракує чарівності та легкості романтичних комедій, щасливий кінець не переконує у повному відновленні гармонії, конфлікт заходить надто далеко, стає складовою характерів. Такі п'єси зосереджені не лише на коханні, а й на таких проблемах суспільного буття, як правосуддя й людська порядність («Міра за міру», «Кінець – ділу вінець»), деспотизм і примирення («Зимова казка», «Буря») та ін.

В останніх п'єсах-романсах («Зимова казка», «Буря», «Цимбелін»), не знаходячи ідеалу у тогочасній дійсності, автор вдається до зображення майбутнього прекрасного світу у формі патріархального сільського життя, де панує злагода, гармонія, взаєморозуміння. Тексти містять велику кількість

алегоричних та фантастичних елементів, пасторальних сцен, фольклорних мотивів та казкових сюжетів, які майстерно поєднані із реалістичними картинами.

У творах драматурга центральне місце посідає людина. Характери, створені Шекспіром, багатогранні, в них поєднуються контрасти і суперечності, типове і суто індивідуальне, неповторне. Через усю творчість драматурга проходить ідея гуманізму, він звеличує людину чи картає її, виходячи з одного критерію, – відповідності її поведінки і переконань ідеалам людяності. В Україні твори Шекспіра перекладали найкращі поети, починаючи від П. Куліша. На сьогодні найповніше видання творів Шекспіра українською мовою – шеститомник, що з'явився у 1984–1986 роках.

Тема 2.6. Література іспанського та португальського Відродження.

*Особливості розвитку західноєвропейської літератури у XVI-XVII ст. Зміни у жанрово-стильовій системі. Значення національної художньої традиції у формуванні іспанської ренесансної культури. Своєрідність ренесансної лірики (Хуан Боскан, Крістобаль де Кастільєхо і т.д.). Класичні зразки **шахрайського** (пікаресного, крутійського) роману. Вплив шахрайського роману на розвиток європейського роману (Філдінг, Діккенс). Розвиток лицарського роману та причини його популярності в Іспанії.*

*Зародження іспанської драми та гуманістичної прози. Творчість **Лопе де Веги** її значення для розвитку світового театру. Поетика трактату «Нове мистецтво писати комедії у наші дні». Драми («Собака на сні», «Учитель танців», «Дівчина з глечиком»).*

*Характеристика творчості **Мігеля де Сервантеса Сааверди**. «Дон Кіхот» як шедевр світової літератури (проблематика, композиція, художні особливості; конкретно-історичний і загальнолюдський зміст роману). Характер пародії на лицарську літературу і лицарські інститути в перших розділах роману. Піднесено-гуманна свідомість Дон Кіхота і народна мудрість Санчо Панси. Центральні образи роману – Дон Кіхот і Санчо Панса: спільне і подібне, проблема сутності людини, внутрішній світ героїв. Український переклад «Дон Кіхота» Миколою Лукашем.*

*Відродження в літературі Португалії. Колоніальна експансія та її відбиття у творчості **Луїса ді Камоенса** («Лузіада»). Сонети Камоенса.*

Відродження в Іспанії припадає на XVI – початок XVII століття. У розвитку іспанської літератури доби Відродження виділяють перехідний період від Середньовіччя (кінець XIV – перші три чверті XV ст.), період раннього Відродження (кінець XV – перша половина XVI ст.), добу зрілого і пізнього Відродження (друга половина XVI – перші десятиліття XVII ст.).

Для перехідного періоду був характерним розвиток фольклору та придворної аристократичної літератури. У цей час розвивається жанр **романсу**, під впливом італійської літератури, зокрема творчості Петрарки, створюється

сонет, в аристократичній літературі з'являються дидактичні, алегоричні твори, епічні поеми, твори сатиричного характеру. У часи раннього Відродження окреслилися два напрямки – один опирався на традиції народної літератури, інший («учений») – на використання традицій і джерел античної літератури.

Для літератури зрілого і пізнього Відродження були властиві відображення подвигів мореплавців і шукачів пригод, розчарування реальним життям, швидкий розвиток багатьох жанрів, зокрема роману, драми, поеми, лірики, провідна роль у другій половині XVI століття належала поезії. Іспанська література доби Відродження загалом відзначалася демократизмом, пристрасністю, вигадливістю, засвоєнням і збереженням народних поетичних форм, проте і раннім розривом між ідеалами Відродження і реальністю, що зумовило розчарування в гуманістичних ідеалах та гостру сатиру на реальне життя. Найвідомішими представниками літератури цього часу були Сервантес, Лопе де Вега, Кальдерон, Алонсо де Ерсільї, Луїс де Камоенс та інші.

Гуманістичні ідеї іспанської та португальської літератури (Іспанія підкорила Португалію з її колоніями) сформувалися під великим впливом італійської культури та ідей античності. Цьому сприяла і наукова думка, яка виникла і розвивалася в університетському середовищі (в 1508 році був заснований університет в Алькала де Енарес), де з'явився вільнодумний рух, позначений впливом творів Еразма Роттердамського.

Із розповідних жанрів передусім розвинувся **ренесансно-лицарський роман**, найвизначнішим із численних романів став твір Гарсі Ордоньеса де Монтальво «Амадіс Гальський», який мав легкий стиль, авантюрний сюжет і був дуже популярний не лише в Іспанії. Проте масове захоплення людей лицарськими романами шкодило країні, бо сповнені вигадки, захопливі твори відривали читачів від реального життя. Тому гуманісти, а особливо Сервантес, згодом гостро критикували такі твори.

Наприкінці раннього Відродження в іспанській літературі виник так званий **шахрайський роман** (або ще пікаресний – від іспанського «пікаро»). Шахрайський роман (крутійський роман) – різновид епічного жанру, одна із

найдавніших форм європейського роману, в якому розповідається про пригоди пройдисвіта-авантюриста. Він майже впродовж століття залишався одним із провідних жанрів, бо мав цілком реальні умови й причини для такої живучості, адже зубожіння простолюду, розорення можновладців, прагнення наживи під час морських походів, зневага до щоденної фізичної праці, моральний занепад тощо зумовили появу особливого прошарку – пікаро, серед яких були шахраї, злодії, нероби, авантюристи, бандити тощо. Їх життя і звичаї привертали увагу письменників і невдовзі стали предметом відображення в шахрайському романі. У таких сюжетах ішлося про сповнений злигоднів і пригод ризикований шлях до матеріального успіху, до багатства, любовна інтрига там була майже відсутня.

Першим шахрайським романом був анонімний твір «Життя Ласарильйо з Тормеса» невідомого автора. Шахрайські романи писали Франсіско де Кеведо («Історія пройдисвіта на ймення Пабло») і Матео Алеман («Гусман з Альфараче»). Іноді центральним персонажем шахрайського роману виступає жінка, як у романі Франсіско Лопеса де Убедо «Шахрайка Хустина»

Значення такого жанру полягало в тому, що в ньому було створено новий тип сюжету, змальовано строкату картину соціальних реалій, висміювалось пихате дворянство, засуджувалося розбещення людини хижацькими обставинами життя, зрештою в шахрайських романах вироблялася традиція реалістичного відображення дійсності. Шахрайський роман мав величезний вплив на розвиток європейського роману, зокрема на Гріммельсгаузена, Філдінга, Діккенса.

У час зрілого і пізнього Відродження (друга половина XVI – початок XVII ст.) іспанська література досягла розквіту. Цей період іспанці називають «золотим віком» своєї культури. Помітним явищем був **пасторальний роман**, де розповідалось про ідилічне життя пастухів на лоні природи, про чисту платонічну любов, прославлялося просте життя і створювався вигаданий світ, підіймалися деякі етичні та філософські питання. Найвідомішим романом такого типу був твір «Діана» *Хорхе де Монтемайора*.

Видатним твором літератури Відродження у Португалії була поема *Луїса де Камоенса* «Лузіада», в якій поет, відірваний долею від батьківщини, оспівав

мандрівку мореплавця Васко да Гами в Індію. Твір складається із десяти пісень. В його сюжет, відповідно до античної традиції, було введено образи олімпійських богів, які втручались у земні справи героїв поеми. У творі розповідалось про захоптиву подорож португальців на чолі з Васко да Гамою повз африканські береги до Індії, про їхні пригоди і повернення додому. Природа, звичаї тубільців, авторські коментарі й висновки – все знайшло місце на сторінках поеми, де автор критикує придворних можновладців, політиків, чия діяльність була позначена не інтересом до культури чи науки, а жадобою збагачення і влади. Твір належить до жанру героїчної генеалогічної поеми, до якої відносять також «Енеїду» Вергілія, «Африку» Петрарки, «Франсіаду» Ронсара, «Генріаду» Вольтера.

Наприкінці XVI ст. в іспанській літературі успішно розвивався театр і драматургія. Найвищого розвитку іспанська література доби Відродження досягла у творчості Сервантеса і Лопе де Веги. Основоположником іспанського національного театру був драматург *Lope de Vega* (1562–1635). Він був винятково працездатним, працював у жанрах поезії, писав романси, сонети тощо. Проте головним його доробком були драматичні твори, яких сам автор нарахував півтори тисячі, хоча дослідники вважають, що їх було набагато більше. На жаль, більшість драм Лопе де Веги втрачені, до нашого часу дійшло 426 комедій і 42 релігійні п'єси (ауто).

Теоретичні питання драми Лопе де Вега виклав у спеціальному трактаті **«Про нове мистецтво писати комедії у наш час»** (1609), де письменник полемізує з приводу суворого поділу жанрів на «високі» (трагедія) і «низькі» (комедія), щодо правила трьох єдностей (дії, місця і часу) тощо. Отже, у цьому трактаті автор заклав основи народної національної драми, яких дотримувався у власній творчості.

У Лопе де Веги є твори на соціально-політичні теми, на теми історичні і приватно-побутові. Серед найвідоміших його драм – «Дівчина з глечиком», «Учитель танців», «Фуенте Овехуна» («Овеча криниця») та блискуча комедія «Собака на сні».

Героїчна драма **«Фуенте Овехуна»** стала новим типом драми в літературі – чи не вперше головним героєм виступає в ній народ. За основу сюжету твору автор узяв історичний факт – повстання селян Фуенте Овехуни 1476 р. проти тирана-феодала Фернана Гомеса де Гусмана. Лопе де Вега цілком на боці народу й рішуче відстоює право селян на боротьбу з насильством і гнобленням.

У комедіях «плаща і шпаги» бринить ще не втрачений остаточно ренесансний оптимізм, у них висловлена віра в можливість людського щастя, досягнення поставленої мети діяльною людиною, яка сміливо відстоює свої цілком земні, «у плоті і крові», почуття. Так, Діана, героїня комедії **«Собака на сіні»** вже не вбачає перешкоди щастю зі своїм коханим Теодоро в його неродовитому походженні: «Щастя наше не в величчі, а у тому, щоб душа вільну й щиру мала втіху!»

Лопе де Вега мав багато послідовників, серед них – Тірсо де Моліна, Хуан Луїс деАларкон, Гільєн де Кастро та інші.

Найбільшим письменником іспанського Відродження був **Мігель де Сервантес Сааведра** (1547–1616). Він був дворянином за походженням, але його життя було важким, сповненим і палких захоплень, і гірких розчарувань та небезпек.

Сервантесові належить пасторальний роман **«Галатея»**, віршовані драми **«Алжирські звичай»** та **«Руйнування Нумансії»**, збірка п'єс тощо. Комедії письменника пройняті гуманістичним поглядом на людину. Найкращою з них є п'єса **«Педро де Урдамалес»**, написана в дусі шахрайського роману, де містились жваві гумористичні сценки із повсякденного життя. Ще Сервантес – автор збірки **«Повчальні новели»**, яка започаткувала національну гумористичну новелу в Іспанії. У передмові до збірки письменник зазначав, що твори його народжені в його душі, ні в кого не запозичені і що вони повчальні тим, що кожен може в них знайти щось корисне для власного життя.

Геніальним твором Сервантеса є його **роман «Дон Кіхот»** («Вигадливий ідальго Дон Кіхот Ламанчський»), перший том якого вийшов у 1605 році, а другий – у 1615 році в Мадриді. Використавши традиції прозових жанрів

іспанської літератури попереднього часу, письменник створив новий жанр, від якого починається розвиток реалістичного роману в світовій літературі. Як зазначав І. Франко, «це був перший рішучий крок до реалістичного зображення дійсного життя і дійсного народу...», у «Дон Кіхоті» мусимо бачити перший роман новішого покрю, суспільно-психологічний твір».

Автор задумав свого «Дон Кіхота» як пародію на лицарські романи, маючи на меті висміяти захоплення ними в Іспанії.

Бідний ідальго із Ламанчі збожеволів від надмірного читання лицарських романів і почав сприймати реальність відповідно до романного світу, наповненого велетнями, чудовиськами, замками і прекрасними дамами. Упевнений у своїй лицарській місії, дивакуватий Дон Кіхот придумав собі даму Дульсінею і вирушив здійснювати подвиги на жалюгідній сухоресбрій конячині, озброївшись пародією на зброю і обладунки, запросивши у супутники хитрого і спритного, ласого до швидкої наживи селянина Санчо Пансу.

У хворій уяві персонажа вітряки ставали велетнями, таз цирульника – шоломом, неохайна селянка – дамою тощо, але він щиро хотів захищати скривджених і карати негідників. Проте захист справедливості найчастіше призводив до ще більшої кривди, а самого «лицаря» за його втручання в життя людей ображали, проклинали, проганяли, насміхались над його вчинками і шляхетними намірами. Знесилений і розчарований Дон Кіхот змушений був повернутися додому, знову з лицаря стати доном Алонсо Кіхано, від чого він занедужав і помер. Герой відрікся від лицарських марень і заповів своє майно небозі з тією умовою, якщо вона вийде заміж за людину, яка ніколи не буде читати лицарських романів.

У романі Сервантеса зародилася традиція правдиво показувати світ і людину в ньому. Сам Дон Кіхот – мудрий, шляхетний безумець, наділений духовною силою, невичерпною енергією, нездоланною вірою, рішучістю боротись зі злом. Бідний і кволий, він сам виявляє щедрість і героїзм. Образ Дон Кіхота дає змогу прослідкувати світоглядну еволюцію Сервантеса від

ренесансного оптимізму до усвідомлення трагічної несумісності гуманістичних ідеалів і реалій тогочасної європейської дійсності.

Дон Кіхот – це вічний, алегоричний і глибоко символічний трагічний образ, бо нині Дон Кіхотом називають шляхетну, але наївну людину, яка самовіддано і несхитно відстоює свої ідеали, мрійника, неспроможного побачити реальне життя.

Протилежністю Дон Кіхотові є його зброєносець Санчо Панса – практичний селянин, що мріє про губернаторську посаду. Він теж по-своєму добрий і по-своєму шляхетний і єдиний з усіх персонажів по-справжньому розуміє Дон Кіхота і бачить за його зовнішнім безумством істинний героїзм, мужність і велику душу. Автор показує Санчо Пансу представником народу, втіленням його розуму, порядності, гумору, що передається через індивідуальну мову, насичену приказками, жартами, дотепами.

Багато хто з видатних романістів пізніших часів – Філдінг, Смоллетт, Діккенс – використовували композиційну систему «Дон Кіхота» для створення типу так званого «роману великої дороги». Прикладом чистоти і мужності зберігати етичні переконання в суспільстві циніків вважав Дон Кіхота Альберт Енштейн.

Зробивши головним предметом зображення людину в єдності її фізичного і духовного життя, в її різноманітних зв'язках із суспільством, у реальних вимірах її суперечливого характеру, поезія проза й драматургія Відродження опоетизували земну людину, відновили цінність людського чуттєвого начала й утверджувати гармонію чуттєвого й духовного як ідеал, як основу оптимістичного світогляду.

Тема 2.7. Питання для самоконтролю:

1. Вкажіть періоди Відродження.
2. Чому добу Відродження називають однією з найтрагічніших епох у житті європейської цивілізації?
3. У чому полягає новаторство збірки Данте «Нове життя»?
4. Поясніть символіку чисел «три», «дев'ять», «сім», «десять» та наведіть приклади їх застосування у «Божественній комедії» Данте.
5. Назвіть теми, до яких звертається Франческо Петрарка у збірці «Канцоньєре».
6. Доведіть, що «Декамерон» Боккаччо започаткував історію жанру художньої реалістичної новели в Європі?
7. Чому творчість Франсуа Війона відносять до періоду французького Проторенесансу?
8. Які форми і прийоми комічного використовує Франсуа Рабле у романі «Гарантюа і Пантагрюель»?
9. Назвіть жінок що стали героїнями трьох циклів сонетів Ронсара.
10. Пригадайте, які людські пороки і вади висміює Брант у «Кораблі дурнів»?
11. Поясніть походження назви роману Томаса Мора «Утопія» та назвіть характерні риси життя на острові.
12. Кого «антистратфордianці» називають автором замість Шекспіра?
13. У чому полягає відмінність між сонетами Петрарки та Шекспіра?
14. Назвіть дублюючі сюжетні лінії у комедії Шекспіра «Сон літньої ночі».
15. Поясніть, чому можна стверджувати, що в трагедіях Шекспіра «катастрофа обов'язково переходить в катарсис»?
16. Назвіть традиційні риси іспанського шахрайського роману.
17. Чому Лопе де Вега називають творцем іспанського національного театру?
18. Які твори Сервантеса (окрім «Дон Кіхота») ви знаєте?
19. Назвіть гуманістичні ідеали, які відстоює Дон Кіхот. Наведіть приклади з роману.
20. Чому І. Франко зазначив, що Сервантес створив «перший роман новішого покрою»?

РОЗДІЛ 3. *Теми та плани практичних занять*

Практичне заняття №1

Особливості героїчного епосу зрілого Середньовіччя

План

1. Героїчний епос як закономірне явище літератури Середніх віків.
2. «Пісня про Роланда» – вершина французького національного епосу (історична основа поеми, проблематика та ідеї епосу, образна система твору, художні особливості «Пісні..»).
3. «Пісня про Роланда» та «Слово про похід Ігорів».
4. Традиції та новаторство іспанського героїчного епосу «Пісня про мого Сіда» (історична основа поеми, проблематика та ідеї епосу, образна система твору, художні особливості «Пісні..»).
5. Своєрідність німецького епосу «Пісня про Нібелунгів» (історична основа поеми, проблематика та ідеї епосу, образна система твору, художні особливості «Пісні..»).
6. Подальша доля поем у мистецтві.

Завдання:

1. Зробіть порівняльну таблицю чотирьох епосів за схемою: історична основа поеми, проблематика та ідеї епосу, образна система твору, художні особливості;

2. Випишіть у зошит значення термінів: героїчний епос, архаїчний епос, сага, скела, реконкіста, жонглер, хуглар шпільман, Нібелунги.

3. Іспанський учений Р. Менендес Пидаль про «Пісню про Роланда» писав: «Епопея – це не поема з історичною тематикою, а поема, що виконує високу політично-культурну місію історії». Яку історичну культурно-політичну місію виконують поеми «Пісня про Роланда» та «Слово про похід Ігорів»?

Література:

1. Бітківська Г.В. Особливості вивчення літератури середніх віків у загальноосвітніх навчальних закладах / Г.В. Бітківська // Викладання зарубіжної літератури: проблеми та досягнення. Султанівські читання: Збірник статей. Івано-Франківськ, 2010. Випуск I. С. 10–13.

2. Давиденко Г.Й. Навчальний матеріал з курсу «Література Середньовіччя і доби Відродження». Глухів: РВВ ГДПУ, 1998.
3. Кирилюк З. В. Література Середньовіччя. Посібник для вчителя. Харків: Веста: Видавництво «Ранок», 2003, 176 с.
4. Ковбасенко Ю.І. Література Середньовіччя: навчальний посібник. К.: КУ імені Бориса Грінченка, 2011, 152 с.
5. Медвідь Н. О. Героїчний епос народів у порівняльному вивченні : «Слово о полку Ігореві» та «Пісня про Роланда» [Текст] / Н. О. Медвідь // Зарубіжна література в школах України. 2008. № 7-8. С. 15-19.
6. Пащенко В. Перлина героїчного епосу Франції // Пісня про Роланда / Пер. В. Пащенко і Н. Пащенко. К.: Либідь, 2003. С. 162 – 174.
7. Прокаєв Ф.І. та ін. Зарубіжна література ранніх епох. Античність. Середні віки. Відродження. К.: ВШ, 1994.
8. Шалагінов Б. Зарубіжна література. Від античності до початку ХІХ сторіччя. – К., 2007.

Практичне заняття №2

«Божественна комедія» Данте Аліг'єрі

як філософсько-художній синтез культури доби Середньовіччя та втілення нових гуманістичних ідей

План

1. Ідейна спрямованість та проблематика поеми Данте.
2. Жанр «Божественної комедії». Зв'язок поеми з літературою видінь та з алегоричною поезією Середніх віків. Сенс назви поеми.
3. Різні плани змісту поеми: морально-релігійний, історико-політичний, біографічний.
4. Образна система поеми. Групи персонажів.
5. Реалізація авторських поглядів та світосприйняття в структурі Пекла, Чистилища, Раю.
6. Багатозначність символіко-алегоричної системи Данте.

Завдання:

1. Назвіть українських поетів – перекладачів «Божественної комедії» Данте. Поясніть, чому саме «Пекло» найчастіше було об'єктом перекладу?
2. Відтворіть за допомогою схеми концепцію світу в «Божественній комедії».
3. Напишіть твір-роздум за поемою Данте «Божественна комедія» на тему: «Любов, що водить сонце і світила».

Література:

1. Данте і Україна / Уклад М. Стріха. К., 2000.
2. Данте. Божественна комедія / Пер. з італ. і коментарі Є.А. Дроб'язка; Передмова О.Б. Алексеєнко. Харків: Фоліо, 2001. 607 с.
3. Кирилюк З. В. Література Середньовіччя. Посібник для вчителя. Харків: Веста: Видавництво «Ранок», 2003. 176 с.
4. Прокаєв Ф.І. та ін. Зарубіжна література. Античність. Середні віки. Відродження. К.: ВШ, 1994.
5. Франко І.Я. Данте Аліг'єрі. Характеристика середніх віків. Життя поета і вибір з його поезій. Дантова друга любов // Збір. тв.: У 50 т. Т. 12. К., 1978
6. Шалагінов Б. Зарубіжна література. Від античності до початку ХІХ сторіччя. К., 2007.
7. Шаповалова М.С. та ін. Історія зарубіжної літератури. Середні віки та Відродження. Львів: Світ, 1993. С. 107 – 122.

Практичне заняття №3

Жанр сонету в історичному розвитку

План

1. Сонет як жанр красного письменства.
2. Сонети Данте і Петрарки: тематика і поетика.
3. Своєрідність сонетів П'єра де Ронсара. Тематика, проблематика, система образів сонетів В. Шекспіра.
4. Переклади сонетів Данте, Петрарки, Ронсара, Шекспіра українською мовою.
5. Жанр сонету в українській літературі.

Завдання:

1. Підготуйте виразне читання сонетів Данте, Петрарки, Ронсара і Шекспіра;
2. Зробіть підрядник (дослівний переклад) сонету Шекспіра. Порівняйте його з авторськими перекладами. Який з перекладачів точніше передає авторську думку?

Сонет № 130

*My mistress' eyes are nothing like the sun;
Coral is far more red than her lips' red;
If snow be white; why then her breasts are dun;
If hairs be wires, black wires grow on her head.
I have seen roses damasked, red and white,
But no such roses see I in her cheeks,
And in some perfumes is there more delight
Than in the breath that from my mistress reeks.
I love to hear her speak, yet well I know
That music hath a far more pleasing sound;
I grant I never saw a goddess go –
My mistress when she walks treads on the ground.
And yet, by heaven, I think my love as rare
As any she belied with false compare.*

Сонет № 130 (переклад Паламарчука)

*Її очей до сонця не рівняли,
Корал ніжнійший за її уста,
Не білосніжні пліч овали,
Мов з дроту чорного коса густа.
Троянд багато зустрів я всюди,
Та на її обличчі не стрічав,
І дише так вона, як дишуть люди,
А не конвалії між диких трав.*

*І голосу її рівнять не треба
До музики, милішої мені,
Не знаю про ходу богинь із неба,
А кроки милої – цілком земні.
І все ж вон – найкраща поміж тими,
Що славлені похвалами пустими.*

Сонет 130 (переклад В.Марача)

*Ніщо супроти сонця її очі,
З коралом не зрівняєш губ жагу,
Не білосніжна шкіра перс дівочих,
Волосся ж – дріт, що сплівсь в косу тугу;
Я бачив роз пелюстки незрівнянні,
Та на її щоках не знайдеш їх,
Й нема нічого в запаху й диханні
Від аромату квітів лугових;
Приємний в неї голос, але нині
Звучить для мене музика миліш;
Не бачив ще, яка хода в богині,
Кохана ж по землі ступає лиш.
І все ж вона собою тих затьмить,
Що ідеалом нам здались на мить.*

3. Прочитаєте сонети І. Франка про сонети. Чи погоджуєтеся ви з думкою поета про жанрову природу сонету. Відповідь обґрунтуйте.

І. Франко. Сонет

*Сонети – се раби. У форми пуга
Свобідна думка в них тремтить закута,
Примірена, як міряють рекрута,
І в уніформ так, як рекрут, упхнута.*

*Сонети – се пани. В них мисль від роду
Приглушено для форм; вони вигоду,*

*Пожиток кинуть, щоб ловити моду:
Се гарний цвіт, що не приносить плоду.*

*Раби й пани! Екстремі ся стрічають.
Несмілі ще їх погляди, їх речі,
Бо свої сили ще раби не знають.*

*«Простуйся! В ряд». Хлоп в хлопа, плечі в плечі
Гнеть стануть, свідомі одної мети,
Живі, грізні, огромнії сонети...*

I. Франко. Сонет

*Голубчики, українські поети,
Невже вас доси нікому навчити,
Що не досить сяких-таких зліпити
Рядків штирнадцять, і вже й є сонети?*

*Пятистоповий ямб мов з міді литий,
Два з чотирьох, два з трьох рядків куплети,
Пов'язані в дзвінкі рифмові сплети –
Лиш те ім'ям сонета слід хрестити.*

*Тій формі й зміст най буде відповідний:
Конфлікт чуття, природи блиск погідний
В двох перших строфах ярко розвертаєсь.*

*Страсть, буря, бій, мов хмара піднімаєсь,
Мутить блиск, грізно мечесь, рве окупи,
Та при кінці сплива в гармонію любови.*

Література:

1. Вороніна Л. Сонети Петрарки і Шекспіра // Зарубіжна література. 2004. № 41. С. 21.
2. Даньшина Л.І. «Благословенні будьте серця рани...» Лірика Франческо Петрарки // Всесвітня література і культура. 2004. № 4. С. 30 – 32.
3. Зарубіжна література ранніх епох: Античність. Середні віки. Відродження: Навчальний посібник для студентів педінститутів / Ф. Прокаєв, та ін., К., 1994.
4. Історія зарубіжної літератури: Середні віки та Відродження / М. С. Шаповалова, Г. Л. Рубанова, В. А. Моторний. Львів, 1982.

5. Павличко Д.В. Філософія життя та любові у трактах і сонетах // Відродження. 1994. №4. С 49 – 54.
6. Шалагінов Б. Зарубіжна література. Від античності до початку ХІХ сторіччя. К., 2007.

Практичне заняття №4

Трагічне сприйняття світу у «Гамлеті» В. Шекспіра

План

1. В. Шекспір як людина і автор.
2. Джерела та еволюція сюжету трагедії «Гамлет».
3. Специфіка конфлікту в «Гамлеті». Суть внутрішнього та зовнішнього конфліктів.
4. Трагізм образу Гамлета. Криза гуманізму в образі головного героя. Трактування фіналу.
5. Взаємини Гамлета з іншими персонажами трагедії.
6. Основні теми та мотиви твору: любов до батька, помста, зло, кохання, театр, мистецтво, знання, безумство.
7. Гамлет – як вічний образ. Поняття «гамлетизму».

Завдання:

1. Знайдіть і випишіть у зошит цитати, що доводять гуманістичні погляди Гамлета.
2. Створіть робочі групи і розробіть буктрейлери до трагедії «Гамлет».
3. Пригадайте, які квіти пов'язані з образом Офелії, яке символічне значення вони мають, і як розкривають образ героїні?

Література:

1. Дітькова С.Ю. Біблійні алюзії в трагедії В.Шекспіра «Гамлет» // Зарубіжна література. 2004. № 5. С. 10 – 17.
2. Зарубіжна література ранніх епох. Античність. Середні віки. Відродження / Ф. І. Прокаєв та ін. К., 1994.

3. Історія зарубіжної літератури: Середні віки та Відродження / М. С. Шаповалова, Г. Л. Рубанова, В. А. Моторний. Львів, 1982.
4. Український шекспірівський портал. – Режим доступу: <http://shakespeare.zp.ua/>
5. Франко І. Передмова до п'єси В.Шекспіра «Гамлет» // Збір. творів: у 50 т. К., 1981. Т. 32.
6. Шалагінов Б. Зарубіжна література. Від античності до початку ХІХ сторіччя. К., 2007.

Практичне заняття №5

Значення творчості Мігеля де Сервантеса Сааведри у розвитку світової літератури

План

1. Життєвий шлях та творчий доробок іспанського письменника.
2. Історія створення роману «Дон Кіхот» (джерела твору, еволюція авторського задуму).
3. Особливості зображення і оцінка життя Іспанії часів Сервантеса.
4. Новаторство Сервантеса у створенні образу Дон Кіхота.
5. Значення образу Санчо Панси у авторському задумі роману.
6. Художня майстерність письменника в романі (особливості композиції, роль вставних новел, мовне багатство та ін.)
7. Роль «Дон Кіхота» в подальшому розвитку європейської літератури.

Завдання:

1. Напишіть у зошит цитатний план до образів Дон Кіхота і Санчо Панси;
2. Випишіть прислів'я та приказки, які вживає Санчо Панса. Визначте їх художню функцію.
3. Порівняйте образи Гамлета і Дон Кіхота за планом:
 - а) ставлення героїв до світу;
 - б) розуміння свого призначення у світі;

- в) імпульсивний чи продуманий характер ді героїв;
- г) наслідки поведінки героїв;
- д) ваша оцінка кожного з героїв.

Література:

1. Гончарук Т. Поняття про «вічний образ». Зображення подвигів Дон Кіхота // Зарубіжна література. 2005. № 40. С. 13.
2. Зарубіжна література ранніх епох. Античність. Середні віки. Відродження / Ф. Прокаєв та ін. К., 1994.
3. Ортега-і-Гассет, Хосе. Роздуми про Дона Кіхота / Хосе Ортега-і-Гассет; [пер.: Г. Верба]. К. : Дух і літера, 2012. 210 с.
4. Скобельська О.І. Шляхами Дон Кіхота. Харків: Веста: Ранок, 2004. 192 с.
5. Шалагінов Б. Зарубіжна література. Від античності до початку ХІХ сторіччя. К., 2007.
6. Шаповалова М.С. та ін. Історія зарубіжної літератури. Середні віки та Відродження. Львів: Світ, 1993. С. 205-217.

РОЗДІЛ 4. *Теми самостійних робіт та рекомендації до їх виконання*

Тематика рефератів (презентацій) до першого модульного контролю

1. Історико-культурні передумови виникнення середньовічної літератури.
2. Образ Кухуліна як яскравий приклад героя архаїчного епосу.
3. Людина і світ чудесного у ірландських сагах.
4. Космогонічні та есхатологічні міфи «Старшої Едди».
5. «Молодша Едда» та поезія скальдів.
6. Скандинавська словесність і Київська Русь.
7. Риси героїчного міфу у англосаксонському епосі «Беовульф».
8. «Пісня про Гільдебранта» – героїчна пам'ятка континентальних германців
9. Світський характер трактату Северина Боетія «Про розраду філософією».
10. Проблеми становлення особистості у автобіографічному трактаті Аврелія Августина «Сповідь».
11. Традиції житійної літератури доби Середньовіччя.
12. Особливості «Каролінгського Відродження».
13. Жанрові особливості «Видіння про Петра Орача» Вільяма Ленгледа.
14. Типологічна схожість «Пісні про Роланда» та «Слова про похід князя Ігоря».
15. Традиції та новаторство жанру героїчного епосу у «Пісні про Роланда».
16. Образ ідеального правителя у «Пісні про мого Сіда».
17. Історична основа та художня вигадка у «Пісні про мого Сіда».
18. Жіночі образи у «Пісні про Нібелунгів».
19. Жанрові особливості «Пісні про Нібелунгів».
20. Лицарська культура і хрестові походи.
21. Провансальська куртуазна лірика.
22. Мотив кохання і страждання у творчості Джауфре Рюделя.
23. Особливості творчості Бертрана де Борна.
24. Значення творчості Вальтера фон дер Фогельвейде для розвитку європейської поезії.
25. Поезія вагантів як самобутнє явище культури доби Середньовіччя.
26. Новаторство Кретьєна де Труа у романах «артурівського циклу».

27. Роман «Трістан та Ізольда» та його інтерпретація у поемі Лесі Українки «Ізольда Білорука».
28. Роман Жозефа Бедье «Трістан та Ізольда» як реконструкція текстів Тома і Беруля.
29. Роман Томаса Мелорі «Смерть Артура» як прощання із золотим віком лицарства.
30. Морально-етичні проблеми роману Вольфрама фон Ешенбаха «Парцифаль або Святий Грааль».
31. Система образів у романі Гартмана фон Ауе «Бідний Генріх».
32. Жанрові особливості романів візантійського циклу.
33. Жанри сатиричної літератури середньовічного міста.
34. Ідейно-художні особливості «Романа про Троянду».
35. Специфіка відображення суспільних проблем у анімалістичному епосі «Роман про Лиса».
36. Образи позитивних героїв у фавльо.
37. Мандрівні сюжети у шванках про попа Аміса Штрікера.
38. Тематика та проблематика містерій.
39. Традиції та новаторство «Міракля про Теофіла» Рютбефа.
40. Значення творчості Адама де ла Аля для формування світського європейського театру.
41. Жанри середньовічної драми та їх роль у розвитку європейської культури.
42. Вплив традицій народної сміхової культури на виникнення фарсу.
43. Мотиви роману про «Трістана та Ізольду» у поемі В. Скотта «Сер Трістрем».
44. «Роман про Ренара» у творчості Івана Франка.
45. Вплив скандинавської міфології на творчість Дж. Толкіна.
46. Доба лицарства та її відтворення у романі В. Скотта «Айвенго».
47. Хрестові походи та їх рецесія у романі Г. Сенкевича «Хрестоносці».
48. Образ доктора Фауста у літературі Середніх віків та доби Відродження.
49. Специфіка гробіанського гумору у німецьких народних книгах про Тіля Ейленшпігеля.

50.Рецепція літератури Середніх віків у романі Анджея Сапковського «Вежа блазнів».

Тематика рефератів (презентацій) до другого модульного контролю

1. Гуманізм як ідеологія доби Відродження.
2. «Великий Морганте» Луїджі Пульчі як епопея нового типу.
3. Тема кохання у поемі Матео Боярдо «Закоханий Орландо».
4. Еволюція образу Роланда у поемі Лудовіко Аріосто «Несамовитий Орландо».
5. Нове життя» Данте як жанр любовної автобіографії.
6. Поема Данте «Божественна комедія» та її інтерпретація у романі Дена Брауна «Інферно».
7. Змагання розуму і почуттів у поемі Данте «Божественна комедія».
8. Новий діалог особистості зі світом у збірці Петрарки «Канцоньєре».
9. Ренесансна широта світосприйняття у «Декамероні» Боккаччо.
10. Дослідження жіночого характеру у повісті Джованні Бокаччо «Елегія мадонни Ф'яметти».
11. Ідеал державної влади у трактаті Нікколо Макіавеллі «Державець».
12. Останній ренесансний і перший бароковий поет Торквато Тассо.
13. «Місто Сонця» Томмазо Кампанелли як взірць ренесансної утопії.
14. Відображення моральних тенденцій «Божественної комедії» Данте у збірці Маргарити Наваррської «Гептамерон».
15. Творчість Франсуа Війона як зразок поезії проторенесансу.
16. Гуманістична проблематика у романі Франсуа Рабле «Гаргантюа і Пантагрюель».
17. Шляхи побудови ідеального суспільства у романі Франсуа Рабле «Гаргантюа і Пантагрюель».
18. Своєрідність сонетів Пера де Ронсара.
19. Традиції ренесансного сміху у «Похвалі глупоті» Еразма Роттердамського.
20. Творчість Мартіна Лютера та її вплив на розвиток німецької літератури.

21. «Промови», «Діалоги», «Нові діалоги» Ульріх фон Гуттена як свічадо доби.
22. Каталог дурнів у сатирі С. Бранта «Корабель Дурнів».
23. Німецька народна книжка «Доктор Фаустус» та її роль у розвитку світової літератури.
24. «Кентерберійські оповідання» Джеффри Чосера – поетична енциклопедія англійського життя XIV століття.
25. Модель ідеального суспільства в «Утопії» Томаса Мора.
26. Значення творчості Філіпа Сіднея для англійської поезії.
27. Своєрідність «евфуїстичного» стилю романів Джона Лілі.
28. Крістофер Марло як засновник жанру ренесансної трагедії.
29. Новаторство поеми Едмунда Спенсера «Королева фей».
30. «Шекспірівське питання» та його вирішення у наш час.
31. Тема кохання у сонетах В. Шекспіра та Ф. Петрарки.
32. Тема «пам'ятника» у сонетах В. Шекспіра.
33. Трагедія В. Шекспіра «Ромео і Джульєтта» та її кіноверсії.
34. Трагедія «Ромео і Джульєтта» В. Шекспіра та її інтерпретація у однойменному творі Карела Чапека.
35. Ренесансна проблематика трагедії В. Шекспіра «Король Лір».
36. Гамлет як найтрагічніший герой трагедій В. Шекспіра.
37. Специфіка фіналу трагедії В. Шекспіра «Отелло».
38. Трагічний конфлікт у «Макбеті» В. Шекспіра.
39. Ренесансний сміх у комедії В. Шекспіра «Сон літньої ночі».
40. Вплив жанру утопії на трагікомедію В. Шекспіра «Буря».
41. І. Франко як дослідник творчості В. Шекспіра.
42. Значення творчості Лопе де Веги для розвитку іспанської драматургії.
43. Тематика і проблематика комедії Лопе де Веги «Собака на сні».
44. Традиції шахрайського роману у творі Матео Алемана «Гусман з Альфараче».
45. «Лузіада» Луїса де Камоенса як взірець героїчної генеалогічної поеми.
46. Життя Сервантеса як типова ренесансна біографія.

47. Світ двох реальностей у романі Сервантеса «Дон Кіхот».
48. Комізм і трагізм образу Дон Кіхота.
49. Гамлет і Дон Кіхот як вічні образи світової літератури.
50. Доба Відродження у ліриці Ліни Костенко.

Методичні рекомендації до написання та оформлення рефератів

Реферат є видом самостійної роботи студента. Це індивідуальна дослідницька робота у формі доповіді, написаної на основі критичного огляду літературних та інших джерел. Для його підготовки використовують невелику кількість джерел.

У рефераті оглядово розглядають певну наукову проблему. Автор реферату подає у ньому думки науковців з приводу означеної проблеми: літературного явища, періоду, літературного твору. Однак у роботі потрібно висвітлити не тільки найголовніше з обраної теми, але й дати власну оцінку та зробити висновки.

Текст роботи може бути набрано на комп'ютері або написано від руки на листах формату А 4. Загальний обсяг роботи не повинен перевищувати 10 аркушів (якщо текст набрано на комп'ютері) та 12 аркушів (для рукописного тексту) і не повинен перевищувати максимальну межу.

Якщо текст роботи набирається на комп'ютері, необхідно дотримуватись наступних вимог до її оформлення:

1. Розмір шрифту – 14 кеглем.
2. Відстань між рядками – 1,5 інтервала.
3. Параметри сторінки – формат А 4.
4. Розташування – книжне.

Верхній, нижній берег – 20мм., лівий берег – 20мм., правий берег – 20мм.

Реферат має чітку структуру і складається з таких частин: титульний аркуш; зміст (план); вступ; основна частина; висновки; список використаних джерел (перелік посилань); додатки (за необхідності).

Титульний аркуш є першою сторінкою реферату, який містить назву вищого навчального закладу, факультету, кафедри, де виконана робота; назву реферату;

дані автора реферату та викладача, що керує роботою, назву міста, у якому виконано реферат, та рік виконання.

Зміст реферату подають безпосередньо після титульного аркуша, починаючи з нової сторінки. До змісту входять структурні елементи в такому порядку: вступ; потім послідовно вказані назви всіх розділів, підрозділів, підпунктів (якщо вони є); висновки; список використаних джерел.

У вступі автор обґрунтовує актуальність теми (вказує причини вибору саме цієї теми, а не іншої, відповідає на питання, у чому полягає важливість та необхідність вивчення обраної проблематики), розкриває мету чи основне завдання реферату, дає короткий огляд літератури з теми (вказує імена науковців, зазначає назви їхніх наукових робіт у хронологічному порядку, у яких розглянуто аспекти обраної теми). Вступ необхідно починати з нової сторінки. Рекомендований обсяг вступу – до 1-ї сторінки.

Основну частину реферату (якщо дозволяє тема та обсяг реферату) зазвичай поділяють на підрозділи чи підпитання. В основній частині реферату автор послідовно, чітко й у логічній послідовності розкриває проблематику обраної теми. Основну частину реферату починають писати з нової сторінки. А от підрозділи чи підпитання в рефераті зазвичай не починають з нової сторінки.

У висновках автор робить узагальнення стосовно того наукового матеріалу, який було залучено до джерел реферату, коротко розкриває власне бачення проаналізованої в роботі проблеми, окреслює перспективи у вивченні теми чи вказує на суперечності або неоднозначності у трактуванні явища, розглянутого у рефераті. Висновок необхідно починати з нової сторінки. Рекомендований обсяг висновку – до 1-ї сторінки.

У списку використаної літератури (перелік посилань) необхідно в алфавітному порядку та за встановленими бібліографічними нормами подати точні назви усіх підручників, посібників, нарисів, статей, словників та ін., які були використані у процесі підготовки реферату.

Слід зазначити, що сьогодні, коли дуже широко застосовуються новітні електронні інформаційні джерела, необхідно максимально обережно ставитися до

так званих «банків рефератів», які вони пропонують. У більшості випадків такі реферати мають низьку якість, містять суперечливі висновки, безліч фактичних, логічних, стилістичних, граматичних помилок, викривлюють цитати і прізвища історичних постатей. Крім того, подібні реферати не оформлені відповідним чином і не витримані структурно. Студент, який механічно користується таким рефератом не може претендувати на високу оцінку.

Саме через це студенти повинні відповідально ставитися до використання подібної інформації і ретельно перевіряти її за допомогою інших, більш авторитетних, джерел.

Обов'язковим етапом роботи над рефератом є його захист, який також вважається різновидом самостійної роботи і передбачає коротке викладення студентом головного змісту свого дослідження та відповіді на запитання викладача та студентів. У ході захисту легко визначити ступінь обізнаності автора у досліджуваній темі та рівень його теоретичної підготовки, вміння публічно відстоювати власну точку зору. Відповідно до цих критеріїв і оцінюється реферат.

Написання та захист реферату є ґрунтовною підготовкою студентів до написання курсових, бакалаврських та магістерських робіт, наукових статей та до їхнього кваліфікованого захисту.

Методичні рекомендації до створення презентації

Презентація є одним із видів самостійної роботи студента, який дозволяє останньому висловити свою думку, користуючись вербальними, графічними, звуковими, анімаційними та мистецькими засобами.

Під час створення презентації (з використанням програми PowerPoint) студент може на свій розсуд обирати структуру та дизайн слайдів, але вони мають бути оформлені грамотно й на належному науковому рівні. Зображення та текст повинні бути виразно видні. Оформлення має допомагати сприйманню матеріалу, а не відволікати слухачів.

Не варто поміщати в презентацію слайди, що містять лише текст чи багато тексту. Презентація зазвичай не повинна перевищувати 15–20 слайдів. Тло слайдів презентації бажано обрати одне для всієї презентації. Можна скористатися шаблонами, які містить програма. Бажано, щоб кольори схем, діаграм, малюнків були яскравішими за тло, а отже ліпше використовувати світле тло з невеликою кількістю декоративних елементів.

Бажано не використовувати складних прописних шрифтів, кегль шрифтів має бути не менше, ніж 24 пункти. В одному слайді доцільно вміщувати не більше, ніж 12-15 рядків тексту

Перед тим, як почати роботу над презентацією необхідно добре продумати титульний слайд та заголовок презентації. На титульному слайді вказують: тема лекції, ПІП автора (студент/ка) і керівника роботи.

З першого слайду аудиторія, як мінімум, повинна одразу зрозуміти, про що буде йти мова, а як максимум, зацікавитися обраною темою. Для слайдів вибирайте тільки найголовнішу інформацію та намагайтеся скоротити кількість слайдів до мінімуму. Один слайд – одна думка. Текст має містити прості речення. Дієслова мають бути в одній часовій формі.

Не забувайте про зв'язок між слайдами. Щоб ваша презентація створювала цілісне враження, між слайдами повинен бути зв'язок, тобто, кожен наступний слайд повинен бути пов'язаний із попереднім ідейним або логічним зв'язком. Не захоплюйтеся надміру ефектами та анімаціями. Перенасичення презентації яскравою анімованою графікою та затяжними ефектами переходу між слайдами відволікає увагу від основної теми презентації та швидко втомлює слухачів.

У передостанньому слайді необхідно зробити чіткі висновки до яких ви прийшли в результаті вашого дослідження. Фінальний слайд повинен містити список літератури до теми вашої презентації.

Для того, щоб отримати вищу оцінку студент повинен захистити презентацію перед одногрупниками. Захист полягає у представленні самостійної роботи та відповіді на питання, які стосуються теми презентації.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО СТВОРЕННЯ БУКТРЕЙЛЕРУ

Буктрейлер – особливий вид книжкової реклами, один із засобів просування видання до користувача. Це досить новий жанр рекламно-ілюстративного характеру, який поєднує літературу, візуальне мистецтво і електронні та Інтернет-технології. Буктрейлер – невеликий відеоролик, що розповідає у довільній художній формі про яку-небудь книгу. Основне завдання буктрейлера – розповісти, зацікавити, заінтригувати. Буктрейлери можна використовувати при створенні інтерактивного плаката, у слайдових презентаціях із вставкою відео, розмістити його на сайті бібліотеки чи в бібліотечному блозі, привернути таким чином увагу читачів до нових книг, що надійшли у фонди бібліотеки. А можна провести конкурс на кращий буктрейлер. Зазначимо, що без прочитання книги навряд чи реально його створити, навіть якщо ви профі у роботі з соціальними сервісами. У ролику, не більше 3 хвилин, інформація про книгу подається так, що відразу хочеться взяти її і почитати.

Виділяють наступні види буктрейлерів:

1. За способом візуального втілення тексту:

- ігрові (мікрофільм про книгу);
- неігрові (набір слайдів із цитатами, ілюстраціями, книжковими розворотами, тематичними малюнками, фотографіями тощо.);
- анімаційні (мультфільм за книгою).

2. За змістом:

- розповідні (презентують епічну складову, основу сюжету твору);
- атмосферні (передають основні настрої книги й очікувані читацькі емоції);
- концептуальні (трансляють ключові ідеї та загальну смислову спрямованість тексту).

Особливістю якісних буктрейлерів, на думку українського видавця і перекладача Діани Ключко, «є або несподіване дизайнерське рішення, або несподіваний спосіб озвучення. Невдалими вважаються буктрейлери, в яких це просто кіно, просто анімація чи слайд-шоу з підбіркою цитат на тлі

псевдоромантизованих пейзажів. І тільки там, де бачення нестандартне і навіть наївне, можна знайти щось цікаве».

При створенні буктрейлера використовують відео, ілюстрації, фотографії, розвороти книг. Немає і загальноприйнятих вимог, критеріїв оптимальної тривалості буктрейлера. Спеціалізований англomовний блог про буктрейлери – TheBookTrailerManual-пропонує оптимальну тривалість ролика одну-півтори хвилини. Українські буктрейлери в середньому укладаються в інтервал від однієї до трьох і більше хвилин.

Мінімальне технічне забезпечення процесу створення буктрейлера включає: комп'ютер, мікрофон (для самостійного озвучення тексту), набір програм для звукозапису (для самостійного озвучення буктрейлера), конвертації відеофайлів, нарізки та склеювання фільмів.

РОЗДІЛ 5. Комплекс питань до підсумкового контролю

1. Хронологічні межі Середньовіччя.
2. Перехід від античності до середньовіччя як світоглядна революція: від орієнтації на «природний космос» і «раціональний логос» до орієнтації на надприродного бога та ірраціональну віру.
3. Нова художня мова середньовічної культури: перехід від мімесиса (наслідування) до фантазії (вигадки).
4. Примат моральних цінностей над естетичними у Новому Завіті і християнській літературі середньовіччя.
5. «Сповідь» Аврелія Августина як неперехідний за значенням зразок християнської літератури.
6. Взаємопроникнення серйозного (трагічного) і смішного (комічного) як характеристика народного світогляду середньовіччя.
7. Які явища вплинули на розвиток літератури раннього середньовіччя?
8. Усна народна творчість та її значення для розвитку середньовічної культури.
9. Загальні особливості епосу архаїчного (додержавного) і героїчного (державного).
10. Кухулін – герой стародавніх ірландців, характерні риси цього улюбленого народного героя.
11. Англосаксонська поема «Беовульф».
12. Родові ісландські саги, відображення в них буття скандинавців у «добу вікінгів».
13. Тематика і поетика ірландських саг.
14. Значення «Старшої Едди» для вивчення культури скандинавських народів
15. Скальди і особливості їх поезії.
16. Роль і значення народних співців (жонглерів, хугларів, шпільманів) у розвитку європейського епосу.

17. Особливості героїчного епосу доби розквіту феодалізму в Іспанії, Франції та Германії.
18. Історична основа і епічна поетика «Пісні про Роланда», особливості епічної та художньої мови «Пісні».
19. Народність «Пісні про Роланда», характер епічного героя «Пісні».
20. Тема звільнення батьківщини, антиаристократична спрямованість «Пісні про Сіда».
21. «Пісня про мого Сіда»: епічний герой, національне і загальнолюдське в його образі.
22. «Пісня про Нібелунгів»: сюжетні джерела, вплив куртуазної культури.
23. «Пісня про Нібелунгів»: народність поеми, моральні проблеми і характер їх вирішення.
24. Лицарська поезія, жанрові і тематичні її особливості.
25. Поезія вагантів та її місце в розвитку європейської поезії.
26. Тематика і поетика куртуазної лірики.
27. Міннезанг, основні напрями, зв'язок раннього міннезангу з народною поезією.
28. Рицарський роман, жанрові і тематичні його особливості.
29. Новаторство Кретьєна де Труа у розвитку європейського епосу.
30. Сюжетні джерела роману «Трістан та Ізольда»
31. «Роман про Лиса» – зразок тваринного епосу, структура поеми, авторство.
32. Соціально-політичне звучання поеми В. Ленгленда «Видіння Петра-Орача».
33. Жанри середньовічної драми, різновиди містерій, їх роль у житті середньовічного суспільства.
34. Фарс – провідний народний жанр середньовічного театру.
35. Тематика, художні особливості фабльо та шванків.
36. Соціально-економічні та політичні передумови західноєвропейського Відродження.

37. Філософські основи ренесансного антропоцентризму, основні принципи Ренесансу.

38. «Божественна комедія» Данте як підсумок словесної художньої культури Середньовіччя і як передвісниця літератури Відродження.

39. Розмаїття змісту «Божественної комедії» Данте: морально-релігійний, історико-політичний, біографічний.

40. «Божественна комедія» Данте: жанр, композиція, символіка, алегоричність.

41. Лірична збірка Данте «Нове життя», її побудова, жанрова своєрідність.

42. Головні проблеми трактатів Данте «Бенкет» і «Про народне красномовство».

43. Франческо Петрарка, ренесансні риси його особистості, провідні мотиви його творчості.

44. Збірка ліричних поезій Петрарки «Канцоньєре», її гуманістичний зміст, особливості поетичної майстерності, прекрасне і загальнолюдське в образі Лаури.

45. Жанрова особливість збірки новел Боккаччо «Декамерон», суть назви твору, сюжетне обрамлення і його ідейно-художнє призначення.

46. Головні теми новел «Декамерона», охоплення реальної дійсності в них.

47. Творчість Франсуа Війона як передренесанс французької літератури («Малий заповіт», «Великий заповіт»).

48. «Гаргантюа і Пантагрюель» Франсуа Рабле: жанр і композиція, система образів, гуманістична проблематика твору.

49. Сутність «раблезіанського сміху», об'єкти висміювання в романі «Гаргантюа і Пантагрюель».

50. Віршована сатира Себастьяна Бранта «Корабель дурнів» як найвизначніший твір раннього німецького Відродження.

51. «Похвала Глупоті» Еразма Роттердамського як своєрідна енциклопедія тогочасної дійсності, провідні філософсько-моральні мотиви твору.

52. «Дон Кіхот» Сервантеса: історія написання твору, жанр, композиція,

53. Дон Кіхот і Санчо Панса: спільне і подібне, проблема сутності людини, внутрішній світ героїв.

54. Передренесансні процеси в культурі Англії («Кентерберійські оповідання» Джефрі Чосера).

55. «Утопія» Томаса Мора та її вплив на розвиток жанру утопії в літературі доби Відродження.

56. Вільям Шекспір як людина і автор: творчий доробок, жанрове розмаїття, хронологія творів.

57. Сонети Шекспіра: художня майстерність, теми митця, дружби і кохання в сонетному циклі.

58. Художня своєрідність комедій Шекспіра («Приборкання непокірної», «Сон літньої ночі», «Дванадцята ніч»).

59. Шекспір-трагік, особливості трагедії «Ромео і Джульєтта»: система образів, основні проблеми, фінал.

58. Трагедія «Гамлет» як початок вищого етапу шекспірівської трагедії: сюжет, проблематика, композиція, система образів.

59. Філософсько-моральні мотиви трагедій Шекспіра «Гамлет», «Отелло», «Макбет», «Король Лір» (один твір на вибір).

60. Тематика і проблематика романтичних драм Шекспіра «Цимбелін», «Зимова казка», «Буря» (один твір на вибір).

РОЗДІЛ 6. *Взірці модульних робіт*

Модульна контрольна робота №1

з курсу «Історія зарубіжної літератури. Середні віки. Відродження»
студ. 1 курсу _____ відділення _____ гр.

I варіант

1. Тематика, жанрова особливість, композиція, система образів твору «Роман про Троянду» Гільйома де Лорріса та Жана Клопінеля.
2. Чому період правління Карла Великого називають «Каролінгським Відродженням»?
3. Порівняйте, що спільного і відмінного в образах Роланда і Сіда.
4. Охарактеризуйте особливості розвитку раннього Середньовіччя.
5. Назвіть найвідоміших трубадурів Провансу.
6. Назвіть час створення, головну думку, персонажів «Поєми про Беовульфа».
7. Поясніть значення слів: «хуглар», «альба», «видіння».
8. Назвати автора, жанр і тематику твору: «Ерек та Еніда», «Гра про Робіна і Маріон», «Про град Божий».
9. Назвіть і охарактеризуйте основні тематичні групи лицарського роману.

Модульна контрольна робота №2

з курсу «Історія зарубіжної літератури. Середні віки. Відродження»

студ. 2 курсу _____ відділення _____ гр.

2 варіант

1. **Тематика, композиція, система образів** книги «Декамерон» Бокаччо.

2. **Чому** трагедію В. Шекспіра «Гамлет» називають шедевром світової літератури?

3. Порівняйте, що **спільного і відмінного** в образах Дон Кіхота та Санчо Панси.

4. Творчість «Плеяди» – це...

7. Назвати **автора, жанр і тематику** твору: «Собака на снізі», «Міра за міру», «Амадіс Гальський», «Похвала глупоті».

8. Назвіть прогресивний рух Відродження, спрямований на визволення особистості з тенет середньовічної ідеології.

1. академізм

2. атеїзм.

3. гуманізм

4. реформація

5. єресь

9. Перший день у «Декамероні» розпорядницею є

1. Пампінея

2. Ф'ямметга

3. Філомена

4. Емілія

5. Еліза

РОЗДІЛ 7. Художні твори, рекомендовані для прочитання

Середньовічна література

1. Література Ірландії – «Саги про Кухуліна»;
2. Література Ісландії – «Старша Едда», «Молодша Едда»;
Англосаксонський епос «Беовульф»;
3. Французький героїчний епос – «Пісня про Роланда»;
4. Іспанський героїчний епос – «Пісня про мого Сіда»;
5. Німецький героїчний епос – «Пісня про Нібелунгів»;
6. Лірика провансальських трубадурів;
7. Лірика вагантів і мінезингерів;
8. «Роман про Лиса»;
9. Гільйом де Лорріс. Жан де Мен «Роман про Троянду»;
10. Вольфрам фон Ешенбах – «Парцифаль або святий Грааль»;
11. Тома «Трістан та Ізольда»;
12. Беруль «Трістан та Ізольда»;
13. Кретьєн де Труа – «Ланселот, або лицар підводи»; «Ерек та Еніда»;
«Персеваль, або повість про Грааль» (за вибором);
14. Гартман фон Ауе – «Бідний Генріх»;
15. «Флуар і Бланшефлор»;
16. Рютбеф «Міраклі про Теофіла»;
17. Адам де ла Аль «Гра в альтанці»; «Гра про Робіна та Маріон»;

Література доби Відродження

1. Данте Аліг'єрі – «Божественна комедія», «Нове життя» («Vita nova»);
2. Франческо Петрарка – «Канцоньєре»;
3. Джованні Бокаччо – «Декамерон», «Ф'єзоланські німфи»;
4. Нікколо Макіавеллі – «Казка про Бельфагора», «Мандрагора»;
5. Торквато Тассо – «Звільнений Єрусалим»;
6. Франсуа Війон – «Малий заповіт», «Великий Заповіт», «Баляда прикмет»,
«Баляда істин навпаки»;
7. Франсуа Рабле – «Гаргантюа і Пантагрюель»;

8. П'єр де Ронсар – Сонети;
9. Себастьян Брант – «Корабель дурнів»;
- 10.Еразм Роттердамський – «Похвала глупоті»;
- 11.Мігель де Сервантес – «Дон Кіхот», «Повчальні новели»;
- 12.Лопе де Вега – «Овече Джерело» («Фуенте Овехуна»), «Собака на сіні», «Дівчина з глечиком» (за вибором);
- 13.Джеффри Чосер – «Кентерберійські оповідання»;
- 14.Томас Мор – «Утопія»;
- 15.Філіп Сідней – «Арістотель і Стелла»;
- 16.Едмунд Спенсер – «Королева фей»;
- 17.Крістофер Марло – «Трагічна історія доктора Фауста»;
- 18.Вільям Шекспір – «Приборкання норвливої», «Сон літньої ночі», «Дванадцята ніч», «Ромео і Джульєтта», «Гамлет», «Отелло», «Король Лір», «Макбет», «Сонети», «Буря», «Зимова казка».

РОЗДІЛ 8. *Словник термінів*

Альба – (від прованс. Alba – світанок) – світанкова пісня.

Альбігойці – учасники єретичного руху у XII – XIII ст. Виступали проти догматів католицької церкви й землеволодіння. Розгромлені у ході хрестового походу.

Агіографія (від грецьк. bagios – святий, grapho – пишу) – житія святого.

Антропоцентризм – уявлення про світобудову, яка формується довкола людини як центра.

Апокриф (від грецьк. таємничий, заповітний) – неканонізовані, тобто не визнані церквою релігійні тексти, перекази тощо. Данте використовував апокрифи, створюючи «Божественну комедію».

Архаїчний – давній, старовинний, застарілий.

Васал (лат. vassalus) – підлегла, залежна особа. У Середні віки, здебільшого в Західній Європі, феодал, що отримував землю від іншого, більшого феодала, за що виконував військову та інші повинності.

Грааль – у кельтському фольклорі це талісман, що може насичувати людей. За поширеними у християнському світі уявленнями Грааль – чаша-дароносиця.

Героїчний народний епос – збірна назва фольклорних творів різних жанрів, у яких відображена воля, завзяття народу у боротьбі з ворогом, злом, кривдою, соціальним і національно-релігійним гнітом, прославляються розум, сила, мужність воїнів, богатирів, народних месників.

Гімн – урочиста релігійна пісня в прозі або віршах.

Готика – стиль, як правило, західноєвропейської архітектури XII – XV ст., що характеризується гостроверхими спорудами, стрілоподібними склепіннями, великою кількістю скульптурних прикрас.

Гуманізм – вчення про самоцінність людини, яке утверджує людину як зміст і основу буття.

Драма літургійна (грецьк. Leiturgia – служба, богослужіння) –

середньовічна театральна вистава за біблійними сюжетами, яка входила до складу літургій на Різдво та Великдень і виконувалася в храмі.

Жонглер (у Франції), **шпільман** (у Німеччині), **хуглар** (в Іспанії) – виконавці й автори обробок народної поезії, професійні мандрівні епічні співаки й музиканти.

Індивідуалізм – риса світогляду, яка характеризується самопротиставленням окремого індивіда колективу та суспільству.

Інквізиція – надзвичайно жорстока судово-поліцейська організація у католицькій церкві, заснована у XIII ст. для боротьби з єретиками.

Ле – епічний жанр середньовічної французької поезії, невелике оповідання на героїчні, казкові, побутові (близькі до фабльо) теми.

Літургія – спільна справа, осягнення божественного буття шляхом відправлення священного ритуалу.

Лицар (від нім. «кіннотник») – представник військово-землевласницького стану у Західній Європі доби Середньовіччя.

Канцона – (італ. canzone – пісня) – пісня трубадурів про лицарське кохання. У процесі стилізації виникла зменшена форма, яка в Італії називалася канцонетою, а у Франції – шансонеткою.

Католицизм – один із основних напрямів у християнстві поряд з православ'ям і протестантизмом.

Клерикальна література – церковна література.

Куртуазна література (франц. *courtois* – ввічливий, чемний) – світська лицарська література Європейського Середньовіччя з мотивами культу жінки або пригод лицарів.

Мім (грецьк. *mimos* – лицедій) – одна з форм народного театру, невелика сценка з повсякденного життя комічного, розважального характеру.

Міннезанг (від нім. *mine* – любов і *sang* – пісня) – любовна пісня.

Міннезингер (нім. *Minnesinger* – співець любові) – німецький поет-музикант доби Середньовіччя, автор творів куртуазної любовної лірики.

Міраклъ (франц. *Miracle* – від лат. *miraculum* – диво) – жанр середньовічної віршованої драми, заснованої на житті, діяннях і чудесах святих або Богородиці.

Містерія (від лат. *mysterion* – таїнство, служба) – жанр релігійної драми XII ст. – середини XVI ст., в якому поєднувалася літургійна драма і «мімічні містерії» (міські процесії на честь релігійних свят або урочистих з'їздів до міста королів). Основними групами містерій були різдвяні й великодні.

Містицизм – релігійно-філософський світогляд, заснований на вірі в надприродне, таємниче.

Мораліте (франц. *moralite* – від лат. *moralis* – моральний) – жанр повчальної алегоричної, переважно віршованої драми, в якій відтворювалися події, взяті з реального щоденного життя.

Пасторела (від латин. *pastoralis* – пастуший) – пісня про любов лицаря до пастушки.

Протестантизм – один із напрямів в християнстві наряду з католицизмом і православ'ям, який виник у результаті Реформації в XVI – XVII ст., що проходив під гаслами виправлення католицизму в дусі першопочаткових євангельських ідеалів, заперечення посередницької ролі церкви між людиною і Богом.

Реконкіста – (від. ісп. *Reconquistar* – відвойовувати) – боротьба за звільнення земель, захоплених арабами й берберами (пізніше їх називали маврами). Почалася реконкіста у 718 р. і тривала до кінця XV століття.

Ренесансний гуманізм – напрям у літературі та мистецтві, який зародився у XIV ст. в Італії, у творах мистецтва проявлявся у відображенні природної сторони матеріальної дійсності, на відміну від католицької готики, яка вважала життєву конкретику проявом гріховного і потворного.

Реформація – релігійний і соціально-політичний рух у Європі XVI ст., спрямований проти католицької церкви, що привів до появи нового напрямку в християнстві – протестантизму і створення духовних передумов для капіталізму.

Сага (давньосканд. *Saga* – те, про що розповідають) – прозовий твір.

Сакральний – світоглядна категорія, яка виділяє сфери буття, що сприймаються як відмінні від буденної реальності, особливо ціннісні, священні.

Сеньйор (від лат. senior) – старший.

Серена (від sera – вечір) – вечірня пісня, темою яких було освідчення в коханні. На цій основі сформувались серенади.

Скальди – спочатку дружинні співці, пізніше професіональні придворні поети.

Скандинави – у країнах Європи їх називали норманами, що означало «північна людина».

Скела – сказання, розповідь (переважно про захисника роду). За жанровими ознаками ідентична скандинавській сазі. Тому ірландські скели часто називають сагами.

Сонет – (італ. sonetto) – ліричний вірш із 14 рядків, що складається з двох чотирирядкових строф (катренів) і двох трирядкових строф (терцетів). У Данте римкування: АББА АББА CDF CDF (у терцетах рима варіюється). Пізніше в «італійському», «французькому», «англійському» сонеті прийняті інші схеми римкування.

Сирвента – (прованс. sirventes) – пісня трубадурів на теми громадського та політичного життя.

Схоластика – 1) середньовічна релігійно-ідеалістична філософія, представники якої намагалися теоретично обґрунтувати релігійний світогляд; властива їм оглядовість, догматизм, звернення до Біблії як найвищого критерію істини; 2) суха, мертва наука, буквоїдство.

Сюзерен (франц. suzerain) – вищий сеньйор.

Тотем (буквальне значення «його рід») — тварина, рослина, предмет неживої природи, який вважався прародичем і покровителем роду.

Трубадур (франц. troubadour, від Прованс. trobar – винаходити, віршувати) – середньовічний провансальський поет XI–XIII ст., який виконував свої твори під акомпанемент скрипки чи будь-якого іншого інструменту.

Трувер (франц. trouvere – знаходити, творити) – поет XII – XIII ст., який складав епічні пісні на основі фольклорних джерел.

Турнір – змагання лицарів у середньовічній Західній Європі.

Фабльо (франц. fabliau) – оповідання, байка.

Фарс (франц. Farse, від лат. farsio – начиняю, наповнюю) – малий комічний жанр, старовинна весела комедія побутового змісту, яка відзначалася доступністю, гумором, сатиричною спрямованістю, вільнодумством, була близькою до буфонади, комедії масок, інтермедії.

Фастнахтшпіль (нім. fastnachtspiel, від fastnacht – масниця, spiel – гра, буквально «масницька гра») – жанр німецького народного комічного театру, в основу якого були покладені народні звичаї та весняні обряди.

Шванк (нім. schwank – жарт) – невеличкі гумористичні чи сатиричні оповідання переважно побутової тематики.

РОЗДІЛ 9. Художні тексти для виразного читання

Джауфре Рюдель (середина XII століття)

Кансона

Мені під час травневих днів

Приємний щебет віддалік,

Зринає в пам'яті без слів

Моє кохання віддалік.

Навік я неспокійний став,

І не ростуть квітки між трав,

Як зимно у душі мені.

Я щастя у житті зустрів

В моїм коханні віддалік.

Немає в світі кращих днів

Ні поблизу, ні віддалік!

Коли б я лиш надію мав,

У царство маврів я помчав,

Обдертий весь, в самотині.

Немає в світі кращих снів –

Примчать до неї віддалік,

І чуть слова її, мов спів,

І розмовлять не віддалік,

А віч-на-віч, щоб не шукав

Я більш її, щоб не страждав,

Щоб другом був її всі дні.

Щоб я від горя не смутнів,

Кохання тішить віддалік.

Далеко до її країв.

Даремно мріять віддалік.

Хоч цілий вік я мандрував,

Але я там ще не бував.

Безжальні думи навісні!
Господь не раз людей жалів.
Святе кохання віддалік!
Та поки що я весь змарнів, –
Про неї мрію віддалік.
О, до прочан би я пристав
Та посох би з собою взяв,
Щоб бачить очі неземні!
Коли б Господь мене привів
Скоріш до неї віддалік,
Щоб я признатись їй посмів
І більш не мучивсь віддалік,
Щоб кожен кущ і кожен став
Ще кращим біля неї став,
Щоб стали обрії ясні!
На мене жаль, на мене гнів,
Що я кохаю віддалік.
Я чистим принести зумів
Своє кохання віддалік.
Сумним я від кохання став.
Невже святий мене скарав,
Щоб мучивсь я в святій борні?
Сумним я від кохання став.
Ганьба тому, хто покарав,
Щоб мучивсь я в страшній борні!

Переклад М. Терещенка

Франсуа Війон (1431 – після 1463)

Балада неймовірностей

Працює ледар безупинно,
Тиран нас милосердя вчить,
Найліпша в світі їжа – сіно,
Пильнує добре той, хто спить,
Хоробрий, хто в бою тремтить,
Найвища добродійність – зрада,
Лиш від закоханого ждять
Найрозумнішої поради.
Для пологів є домовина,
Врожай – найтяжче з лихоліть,
Поб'ють – сміятись є причина,
Хто виграє, тому й платить,
Водою греблю слід гатить,
Ми живемо брехні заради, –
Лиш від закоханого ждять
Найрозумнішої поради.
Радіє в злигоднях людина,
Найкраща піч, коли курить,
Сумління чисте – ось провина,
Найбільша чесність – обдурить,
Дівок гулящих слід любить,
Шукати розуму у влади, –
Лиш від закоханого ждять
Найрозумнішої поради.

Балада на прислів'ях

Коза на кризі лиха не мине,
Глек носить воду, поки не поб'ється.

Коханку гріють, поки не спахне,
Кують залізо, тож воно і гнеться,
Всяк вартий того, що йому дається,
Вода весною в ріках прибува,
Хоч дуже швидко час біжить, здається.
Ми довго дожидаємо Різдва.
Коли кума базікати почне,
Верзе що хоч, допоки не затнеться,
Швець – шис, жнець – у полі жита жне,
Біда приходить, та й вона минеться,
Дурний за обіцянками женеться,
Приходять завжди по сівбі жнива,
Хоч, може, й навпаки комусь багнеться.
Ми довго дожидаємо Різдва.
Голодний пес в конурі не засне,
Ідуть на штурм, як місто не здається,
Плід викидають, коли гнить почне,
П'яниця буде пити, поки вп'ється,
Найкраща пісня, а й вона псується,
Як знати наперед її слова;
Життя біжить, – ще тільки рік почнеться,
А ми вже дожидаємо Різдва.
Пересміють смішне на геть сумне,
Сорочка найдорожча мнеться й рветься,
Найбільша радість також промайне,
Де розум плаче – глупота сміється,
Ханжа до раю за життя пропхнеться,
Він спить і бачить чудеса й дива,
Всіляка нитка з кужеля снується,
Ми довго дожидаємо Різдва.

Мій принце! Краще дурневі живеться
Від іншого всілякого єства –
Він ще й на мудреця перекується,
Покіль ми дожидаємо Різдва.

Балада прикмет

Я знаю – мухи гинуть в молоці,
Я знаю добру і лиху годину,
Я знаю – є співці, сліпці й скопці,
Я знаю по голках сосну й ялину,
Я знаю, як кохають до загину,
Я знаю чорне, біле і рябе,
Я знаю, як господь створив людину,
Я знаю все й не знаю лиш себе.
Я знаю всі шляхи й всі манівці,
Я знаю небо щастя й сліз долину,
Я знаю, як на смерть ідуть бійці,
Я знаю і чернички спідничину,
Я знаю гріх, але грішить не кину,
Я знаю, хто під течію гребе,
Я знаю, як в бочках скисають вина,
Я знаю все й не знаю лиш себе.
Я знаю – коні є і є їздці,
Я знаю, скільки мул бере на спину,
Я знаю, хто працює без упину,
Я знаю сну й пробудження хвилину,
Я знаю Рим і як він всіх скубе,
Я знаю і гуситську всю провину,
Я знаю все й не знаю лиш себе.

Я знаю палац, знаю і хатину,
Я знаю цвіт, і плід, і соб-цабе,
Я знаю смерть і знаю домовину,
Я знаю все й не знаю лиш себе.

Балада поетичного змагання в Блуа

У спразі гину біля водограю,
Зубами біля вогнища січу,
Чужинцем в рідному краю блукаю,
Німую криком, мовчки я кричу,
Я догола зодягнений в парчу,
Сміюсь від сліз, від балачок німію,
радію серцем в муках безнадії,
В стражданні є для мене щастя хміль,
Жебрак – скарбами світу володію,
Скрізь прийнятий, я гнаний звідусіль.
Непевний того, в чому певність маю,
Я бачу світло, як задму свічу,
І знаю тільки те, чого не знаю,
Знання химерним випадком вважаю,
Зірвавши банк, весь програш я плачу.
«Добраніч!» – прокажу, коли задніє,
Боюся впасти, лежачи на дні я,
Здоровий – почуваю вічний біль,
Безрідний – спадщини чекати смію,
Скрізь прийнятий, я гнаний звідусіль.
Стурбований життям – турбот не знаю,
Плюю на скарб, але за ним лечу,
Не злість, а доброта мене жахає,
Той кращий друг мені, хто запевняє,

Що в голоді я ситий досхочу,
Що білий лебідь вороном чорніє,
Що ворог мій мені на користь діє,
Що істина в брехні – ось в чому сіль! –
Все тямлю й ні чорта не розумію,
Скрізь прийнятий, я гнаний звідусіль.
Мій принце! Вас запевнити я смію:
Не вмючи нічого, все я вмю,
Змиритись докладаю всіх зусиль
І покладаю лиш на вас надію,
Скрізь прийнятий і гнаний звідусіль.

Переклади Л. Первомайського

Роман про Троянду (уривки)

Гійом де Лорріс (початок XIII ст.)

Образ краси

Вона не темний привид млистий,
А наче місяць променистий,
Навколо неї зірочки – Мов ті малесенькі свічки.
У неї ніжна плоть священна,
І вся вона мов наречена,
І біла, наче цвіт лілей.
А якщо вид чи зір очей
Туман якийсь їй застилає,
Вона рум'яна не вживає, – Адже нема потреби їй
Буть штучною в красі своїй.
А коси в'ються аж до п'ят,
Як рідко в котрої з дівчат.
Чудовий ніс, уста і очі.
Всіх тішать чари ці жіночі,

І бог, коли творив її,
Найкращі барви брав свої,
Які лиш є у світі цілим,
А стисло мовить: з личком білим,
Розумна, юна, чарівна, – Приємна і п'янка вона.

Жак Шопінель де Мен (через півстоліття)

Лицемірство

Тут лицемірство, вічне зло,
Та перед людом почало
Свою промову без вагання:
"Послухайте моє казання.
Живу, звичайно, при дворі,
А часом і в монастирі,
Тут – випадково, там – частіш,
Там – інколи, тут – охитніш.
Але найбільше там буваю,
Де краще справжній вид ховаю.
Таке пісне лице у мене,
Коли ношу вбрання смиренне!
Чернець сховати краще вміє,
А світський люд одвертіш діє.
Релігія дозволить все,
Од викриття тебе спасе,
Вона все повиває в тайну,
Бо хитрість має надзвичайну.
І хоч смирення й вірність там,
Не довіряю я ченцям.
Та слухаю їх теревені,
Обмови, брехні їх шалені,

Що хочуть все в туман повити,— Без хитрощів ченцям не жити!
Вони на розум не багаті,
Але задирливі й пихаті.
Хоч їх зухвалість не спинить,
Вдають смиренних кожну мить.
Я не живу з людьми такими,
Якщо живу – гидую ними.
А то ще схочеться на гріх
Повіситись від пик таких,
Що люблять день у день брехати,
Святих без сорому вдавати!
Живу я серед шахраїв,
Серед нероб і лихварів,
Що у пошані та в чинах
У світських водяться домах,
Живу з тими я лестунами,
Що хочуть знатись з владарями,
У кого світ увесь в руках,
Хто ходить ніби в бідняках,
Щоб ласувать шматком смачним
І запивать винцем пахким,
Хто ніби любить злидарів,
Щоб стать найбільшим з багачів,
Ловити світ у сіть омани.
Таке життя моє погане!
Не всяк чернець, що носить рясу,
Не їсть у піст і кришки м'яса.
Міняти спосіб життя,
Міняти одяг – майстер я:
То я чернець, то я аскет,

То я прелат, то я поет,
То рицар я, то писар скромний,
Невдаха бідний і бездомний,
То підневільний, то правитель,
То учень я, а то учитель,
То принц, то паж я молодий,
То я юнак, то дід старий,
Усі я мови в світі знаю,
Скрізь інші маски одягаю,
То я Робен, то я Робін,
Я – майстер розмаїтих змін.

Переклад М.Терещенка

Сонети

Данте Аліґ'єрі (1265 – 1321)

Сонет XXI

В своїх очах вона несе Кохання,—
На кого гляне, ошчасливить вмить;
Як десь іде, за нею всяк спішить,
Тріпоче серце від її вітання.

Він блідне, никне, множачи зітхання,
Спокутуючи гріх свій самохіть.
Гординя й гнів од неї геть біжить.
О донни, як їй скласти прославляння?

Хто чув її,— смиренність дум свята
Проймає в того серце добротливо.

Хто стрів її, той втішений сповна.

Коли ж іще й всміхається вона,
Марніє розум і мовчать уста.
Таке-бо це нове й прекрасне диво.
Переклад М. Бажана

Франческо Петрарка (1304 – 1374)

Сонет №132

Як не любов, то що це бути може?
А як любов, то що таке вона?
Добро? – Таж в ній скорбота нищівна.
Зло? – Але ж муки ці солодкі, Боже!

Горіти хочу? Бідкатись негоже.
Не хочу? То даремно скарг луна.
Живлюща смерте, втіхо навісна!
Хто твій тягар здолати допоможе?

Чужій чи власній долі я служу?
Неначе в просторінь морську безкраю,
В човні хисткому рушив без керма;

Про мудрість тут і думати дарма –
Чого я хочу – й сам уже не знаю:
Палаю в стужу, в спеку – весь дрижу.

Переклад Д. Паламарчука.

П'єр де Ронсар (1524 – 1585)

Любов до Кассандри

В ранкових променях іде моя єдина,
Завинута у плащ волосся золотий.
Здається, що каскад із локонів рясний
Спадає владно вниз, цілуючи коліна.
Тебе вподібню я народженій із піни,
Що, виклавши з коси корони верх тугий
І з бурил хвилями волосся шовк сьйний,
Між німф по лону вод на білій мушлі плине.
Яка з жінок тебе затьмарити б могла
Ходою, усміхом, чи сяєвом чола,
Чи томністю очей і лагідністю мови!
У ріках, у гаях, поміж громад гірських
У німф не бачено прекрасних уст таких,
Не кутав їх такий волосся плин шовковий.

До Марії

Марі, усе єство і з бурили мені –
І розум, і чуття. Тепер я вже не в силі
Співати, як раніш, у строгім давнім стилі,
Яким би не дерзнув творить низькі пісні.

Принаймні коли б ви, чи наяву, чи в сні,
Несли мені, як дар, не замки і не вілли –
Цілунок хоч один – і втрату б замінили,
Про стиль би і гадки розвіялись сумні.

Шкода! Завжди одне гнітить мене чимало,
Що муза ницою й догідливою стала,

Такої шанувать не буде вже француз.

Лиш муки у душі це збуджує кохання.

Чекати кращого – даремні сподівання.

Над мною ваш тріумф – зневага ніжних муз.

До Єлени

Як будете старі, і над пригаслим жаром

При світлі з прядивом у присмерковий час

Згадаєте мій вірш і скажете нараз:

Була за вроду я прославлена Ронсаром!

Одну лиш із служниць, ще віддану примарам

Тих днів, знайомий звук, що виник і погас,

Прокине з забуття: вона згадає вас

І вашу красоту з її примерклим чаром.

Я ж буду у труні і, привид пам'ятний,

Знайду під миртами солодкий супокій;

І шкода стане вам край огнища смутного,

Що мій сердечний жар зневажили колись.

Тож не гоніть чуття од вашого порога,

Зривайте цвіт троянд, що нині розцвілись.

Переклади Ф. Склера

Вільям Шекспір (1564 – 1616)

Сонет № 130

Її очей до сонця не рівняли,
Корал ніжнійший за її уста,
Не білосніжні пліч овали,
Мов з дроту чорного коса густа.
Троянд багато зустрічав я всюди,
Та на її обличчі не стрічав,
І дише так вона, як дишуть люди,
А не конвалії між диких трав.
І голосу її рівнять не треба
До музики, милішої мені,
Не знаю про ходу богинь із неба,
А кроки милої – цілком земні.
І все ж вона – найкраща поміж тими,
Що славлені похвалами пустими.

Переклад Д. Паламарчука.

РОЗДІЛ 10. Список літератури

Основна

1. Безруков А. В. Історія зарубіжної літератури: від античності до початку ХІХ ст. : навч. посіб. для студентів філол. спец. ЗВО. Дніпро : ФОП Касян-Шаїнський, 2021. 165 с.
2. Боговін О. В. Історія зарубіжної літератури Середніх віків та Відродження: навч.-метод. посіб. для студентів / О. В. Боговін. Бердянськ : Ткачук О. В. [вид.], 2015. 243 с.
3. Давиденко Г.Й. Історія західноєвропейської літератури раннього та зрілого Середньовіччя. Суми: Університетська книга, 2006. 261 с.
4. Давиденко, Г. Й. Історія зарубіжної літератури середніх віків та доби Відродження: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл / Г. Й. Давиденко, В. Л. Акуленко. Київ : Центр учбової л-ри, 2007. 248 с.
5. Зарубіжна література:курс лекцій /укладач Г.П. Калантаєвська. Суми:Сумський державний університет, 217. 234 с.
6. Ісаєва О. О. Організація та розвиток читацької діяльності школярів при вивченні зарубіжної літератури: Посібник для вчителя. Київ, 2000.
7. Кадоб`янська Н. М. Зарубіжна література. Рівень стандарту: підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти / Н. М. Кадоб`янська, Л. М. Удовиченко. Х.: Тов. «Сиция», 2018.256 с.
8. Кирилюк З.В. Література Середньовіччя: Посібник для вчителя. Харків: Веста: Видавництво «Ранок», 2003, 176 с.
9. Ковбасенко Ю.І. Доба Середньовіччя. К., 2009.
- 10.Козлик І. В. Світова література Доби середньовіччя та Епохи відродження. «Картина світу». Естетика. Поетика. – Івано-Франківськ, 2011. – 344 с.
- 11.Міляновська Н. Р. Зарубіжна література: підручник для 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Тернопіль: Астон, 2016. 318с.
- 12.Насмінчук Г. Й. Зарубіжна література ранніх епох: Античність, Середньовіччя, Відродження: навч. посіб. Кам'янець-Подільський : Рута, 2013. 211 с.

13. Насмінчук Г. Й. Зарубіжна література ранніх епох: Античність, Середньовіччя, Відродження: навч. посіб. / Г. Й. Насмінчук. Кам'янець-Подільський : Рута, 2013. 211 с.
14. Поліщук Л. Б. Історія зарубіжної літератури. Античність. Середні віки. Відродження : навч.-метод. посіб. Умань: ВПЦ «Візаві», 2017. 156 с.
15. Шалагінов Б. Б. Зарубіжна література: Від античності до початку ХІХ ст. Київ: ВД «Києво-Могилянська академія», 2013. 368 с.
16. Шаповалова М.С., Рубанова Г.Л., Моторний В.А. Історія зарубіжної літератури. Львів: Світ, 1993. 311 с.
17. Яременко Н. В. Історія зарубіжної літератури. Епоха Середніх віків та Відродження: навчальний посібник / Наталія Володимирівна Яременко, Наталія Євгенівна Коломієць. Кривий Ріг, 2012. 184 с.

Додаткова

1. Алексеєнко О., Жлуктенко Н. Світ, що грає комедію // Шекспір В. Комедії і трагікомедії / Пер. з англ. Х.: Фоліо, 2008, С. 3–22.
2. Барка В. Пророцтво поета // Данте Аліг'єрі. Божественна Комедія : Рай / Данте Аліг'єрі ; перекладач, упоряд., автор передм. М. Стріха. Львів : Астролябія, 2015. С. 341–357.
3. Бершадська Н. Сонети Шекспіра та їх переклади // Зарубіжна література. 2001. № 39 (247). С. 2 – 7.
4. Борхес Х. Л. Прихована магія «Дон Кіхота» / Хосе Луї Борхес // Борхес Х. Л. Алеф: Прозові твори; Перекл. з ісп. Х.: Фоліо, 2008, С. 403–406.
5. Вороніна Л. Сонети Петрарки і Шекспіра // Зарубіжна література. 2004. № 41. С. 21.
6. Габлевич М. Світло Шекспірового храму : Статті. Переклади. / Марія Габлевич. Дрогобич: Коло, 2016.
7. Гончарук Т. Поняття про «вічний образ». Зображення подвигів Дон Кіхота // Зарубіжна література. 2005. № 40. С. 13.
8. Гейман Н. Скандинавська міфологія / Ніл Гейман. К.: Країна Мрій, 2017.

9. Сйтс, Вільям Батлер. Кельтські сутінки /пер з англ.. Олена О`Лір. Львів: Видавництво «Астролябія», 2023, 224 с.
- 10.Зарубіжні письменники. Енциклопедичний довідник. У 2-х т./ За ред.. Н. Михальської та Б. Щавурського. Тернопіль: Навчальна книга. Богдан, 2005.
- 11.Курціус Е. Р. Європейська література і латинське середньовіччя. Перекл. з нім. А. Онишка. Львів : Літопис, 2007.
- 12.Література! Мандрівка світом книжок / Катаріна Маренгольц, Дон Парізі. Х.:Віват, 2018, 192 с.
- 13.Павличко Д.В. Філософія життя та любові у трактатах і сонетах // Відродження. 1994. № 4. С. 49 – 54.
- 14.Перепадя А. На маргінесах книг, на маргінесах життя / Анатолій Перепадя // Монтень М. Проби. / З фран. перекл. Анатоль Перепадя. К.: Дух і Літера, 2005.Кн.1.С.7–10.
- 15.Пронкевич О. Лопе де Вега та його славнозвісні п'єси / Олександр Пронкевич // Вега Л. де. Собака на сні : п'єси / Лопе де Вега ; Пер. Микола Лукаш. Х.: Фоліо, 2017. С. 3–20.
- 16.Франко І. Данте Аліг'єрі. Характеристика середніх віків. Життя поета і вибір із його поезії // Франко І. Зібрання творів : в 50 т. – Т. 12. К.: Наукова думка, 1978. – С. 7–231.
- 17.Франко І. Дантова друга любов // Франко І. Зібрання творів : в 50 т. – Т. 12. – К.: Наукова думка, 1978. – С. 232–253.
- 18.Франко І. Мігуель Сервантес і його «Дон Кіхот» / Іван Франко // Франко І. Зібрання творів: у 50 т. – К.: Наукова думка, 1976 р. – Т. 4. – С. 167–170.
- 19.Франко І. Передмови до вид. В. Шекспіра (до драматичних творів: «Гамлет», «Приборкана гоструха», «Макбет», «Коріолан», «Юлій Цезар») // Франко І.Я. Зібрання творів у 50-и томах. – К.: Наукова думка, 1980 р., т. 32, с. 156 – 206.

Періодичні фахові видання

1. Всесвіт: фаховий журнал світової літератури. Київ: Видавничий дім «Всесвіт»: <http://vsesvit-journal.com>

2. Всесвітня література в школах України: науково-методичний журнал Міністерства освіти і науки України. Київ: Педагогічна преса.
3. Зарубіжна література в школі: науково-методичний журнал. Харків: Основа.

Інформаційні ресурси в мережі Інтернет

1. Сайт УжНУ URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/>
2. Репозитарій УжНУ URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/>
3. Наукова бібліотека УжНУ URL: <http://www.lib.uzhnu.edu.ua/#myCarousel>
4. Бібліотека світової літератури. Оригінали та переклади. Режим доступу: <http://ae-lib.org.ua/>
5. Література доби Середньовіччя. Режим доступу: http://www.ae-lib.org.ua/_lit_medieval.htm
6. Український шекспірівський портал. Режим доступу: <http://shakespeare.zp.ua/>